

GAIRĖS DĖL TINKAMOS TEISINĖS PAGALBOS VAIKAMS, KURIE YRA ĮTARIAMIEJI ARBA KALTINAMIEJI BAUDŽIAMAJAME PROCESU

*Rekomendacijos ir geroji praktika, skirta
teisinės pagalbos teikėjams ir politikos
formuotojams*

PROJEKTAS „TEISINĖ PAGALBA VAIKAMS BAUDŽIAMAJAME
PROCESU: GEROSIOS PRAKTIKOS FORMAVIMAS IR
SKLAIDA“ (LA CHILD)

GAIRĖS DĖL TINKAMOS TEISINĖS PAGALBOS VAIKAMS, KURIE YRA ĮTARIAMIEJI ARBA KALTINAMIEJI BAUDŽIAMAJAME PROCESU

*Rekomendacijos ir geroji praktika,
skirta teisinės pagalbos teikėjams ir
politikos formuotojams*

LA CHILD

The project is funded by the Justice Programme of the
European Union (2014-2020)

Šis dokumentas buvo parengtas vykdant projektą „Teisinė pagalba vaikams baudžiamajame procese: gerosios praktikos formavimas ir sklaida“ (LA CHILD), finansuojamą iš ES „Teisingumo programos“. Šio dokumento turinys atspindi tik autorių požiūrį ir yra tik jų atsakomybė. Europos Komisija nepisiima jokios atsakomybės už jame esančios informacijos naudojimą.

© 2020–2021, „LA CHILD“ projektas

ISBN: 978-9986-34-380-6

Pratarmė

Vaikai, ypač tie, kurie baudžiamajame procese yra įtariamieji ar kaltinamieji (angl. *juveniles in conflict with law*), ilgą laiką nebuvo laikomi tokiais teisingumo subjektais ir teisių turėtojais kaip suaugusieji, o dar mažiau buvo atsižvelgiama į jų unikalius poreikius. Šią poziciją buvo siekiama pateisinti įvairiais argumentais: jis/ji yra per jaunas, kad suprastų; suaugusieji nuspręš už jį/ją; teisėjai yra atsakingi už vaiko interesų užtikrinimą, tad jam nereikia advokato.

Istoriškai vaikų gynyba teisme buvo grindžiama teisininkų savanoryste. Jie tai darydavo „labdaros“ pagrindais ir prašydavo nedidelio arba išvis jokio atlygio. Be to, dažnai tai buvo jauni teisininkai, dirbantys be didelio pasirengimo ar specialaus mokymo; tam tikra prasme jie mokėsi per šią praktiką savo jaunųjų klientų sąskaita. Dabar mes žinome, o ir šios gairės įtikinamai parodo, kad teisininkas negali „improvizuoti“ dirbdamas „vaikų advokatu“ ir kad ši funkcija tikrai yra daug sudėtingesnė nei daugelis kitų teisininkų teikiamų paslaugų.

Laimei, teisė palaipsniui vystosi. Tai vyksta inovatyvių profesionalų, supratusių šios specifinės funkcijos reikalavimus ir pradėjusių formuoti kokybiškos gynybos standartus bei kurti teisininkų specializacijas, dėka. Besivystant tarptautiniams standartams, vis aiškiau įtvirtinama tai, ko tikimasi iš vaikų ginančių teisininkų, kokios savybės jiems reikalingos, kokia jų funkcijų apimtis ir kokia yra tarpdisciplininio mokymo svarba.

Siekiant užtikrinti kokybišką, nemokamą, visiems vaikams prieinamą ir jų poreikiams pritaikytą intervenciją, labai svarbu, kad valdžios institucijos, kurios pirmiausia yra atsakingos už pagarbos vaiko teisėms puoselėjimą, įdiegtų tokią teisinės pagalbos sistemą, kuri garantuotų pagarbą visiems šiose gairėse išdėstytiems principams. Negalime pasikliauti vien tik atskirų teisininkų gera valia.

Šios gairės reikšmingos tuo, kad jomis siekiama ne tik apibrėžti esminius teisinės pagalbos vaikams sistemos bruožus ir pagrindines už šios sistemos įgyvendinimą atsakingų teisininkų užduotis, bet ir pateikti praktinių pavyzdžių bei pristatyti įvairiose šalyse sukauptą patirtį. Besiremdamas 14 Europos šalių atlikta analize, „LA CHILD“ projektas taip pat nustatė dažniausius sunkumus kuriant visavertę teisinės pagalbos sistemą, o šiose gairėse pateikiama daug rekomendacijų, kaip įveikti kliūtis ir patobulinti teisinės pagalbos sistemą.

Galiausiai reikėtų priminti, kad tinkama galimybės kreiptis į teismą sistema taip pat atitinka darnaus vystymosi tikslus, kuriuos 2015 m. patvirtino Jungtinės Tautos, o ypač 16.3 tikslą, kuriuo siekiama „skatinti taikią, įtraukią, tvarią besivystančią visuomenę, užtikrinti galimybę visiems kreiptis į teismą ir kurti veiksmingas, atskaitingas ir įtraukias institucijas visais lygmenimis“. Norint pasiekti šį tikslą, kuris yra būtina sąlyga įgyvendinant visą JT darbotvarkę iki 2030 m., reikia sukurti vaikams pritaikytą (angl. *child-friendly*), prieinamą ir veiksmingą teisinės pagalbos sistemą, kurioje dirbtų kvalifikuoti teisininkai. Tikimės, jog šios gairės prisidės prie šių ambicingų tikslų.

Benoit Van Keirsbilck,
JT Vaiko teisių komiteto narys ir
„Defence for Children International-Belgium“ direktorius

TURINYS

IŽANGA	4
Šių gairių tikslai	4
Kam skirtos šios gairės?	4
Kaip naudotis gairėmis?	5
Projektas ir autoriai	6
Padėkos	6
PAGRINDINĖS SĄVOKOS	7
PIRMA DALIS – GAIRĖS POLITIKOS FORMUOTOJAMS	9
1. Teisinė sistema, apimanti konkrečias nuostatas dėl teisinės pagalbos įtariamiesiems ar kaltinamiesiems vaikams	10
2. Tinkami viešieji išteklių, skirti teisei pagalbai vaikams	11
3. Besąlygiška nemokama teisinė pagalba kiekvienam įtariamajam ar kaltinamajam vaikui	13
4. Vaikų atstovavimas visuose teismo proceso etapuose	14
5. Veiksminga galimybė gauti teisinę pagalbą vaikams, iš kurių atimta laisvė	15
6. Griežtas teisinės pagalbos atsisakymo apribojimas ir kontrolė	17
7. Specializuoti vaikų advokatai	19
8. Privalomas pradinis ir tęstinis jaunimo advokatų mokymas	21
9. Bendradarbiavimo tarp vaikui padedančių ir jį proceso metu palaikančių asmenų skatinimas	22
10. Teisė į vertimą žodžiu	24
11. Vaiko ir teisinės pagalbos teikėjo bendravimo konfidencialumas ir privatumas	25
12. Laisvas advokato pasirinkimas teisinės pagalbos kontekste	26
13. Galimybė pakeisti advokatą	27
14. Vaikai, kuriems reikalinga specializuota pagalba keliose srityse	28
15. Vaikams pritaikyta informacija apie teisinę pagalbą įtariamiesiems ar kaltinamiesiems vaikams	30
16. Prieinama ir plačiai skleidžiama informacija apie teisinę pagalbą	32
17. Bendri teisinės pagalbos standartai advokatams, dirbantiems su vaikais	33
18. Vaikams teikiamos teisinės pagalbos priežiūra ir skundų nagrinėjimo tvarka	35

ANTRA DALIS – GAIRĖS TEISINĖS PAGALBOS TEIKĖJAMS	37
Įvadas: svarbiausia užtikrinti vaiko interesus	38
19. Teisinės pagalbos teikėjo prieinamumas ir dalyvavimas kiekviename baudžiamojo proceso etape	39
20. Vaiko gynyba	40
21. Galimybė gauti reikiamą informaciją	41
22. Advokato, kaip vaiko atstovo, vaidmuo	43
23. Atstovauti vaikui, o ne jo tėvams ar teisėtiems globėjams	45
24. Konfidencialumo užtikrinimas	46
25. Atstovavimas vaikui, kuriam atimta laisvė	47
26. Nuolatinio tarpdisciplininio mokymo poreikis	49
27. Vaikams pritaikytas bendravimas	52
28. Pasitikėjimu grindžiami santykiai	54
29. Pasirengimas pokalbiui su vaiku	55
30. Bendradarbiavimas su šeima ir kitais specialistais, vadovaujantis vaiko interesais	59
31. Bendradarbiavimas su vertėju	61
32. Vaikai, kuriems reikia specializuotos teisinės pagalbos keliose teisės srityse	63
PAGRINDINIAI TARPTAUTINIAI IR EUROPOS STANDARTAI, SUSIJĘ SU TEISINE PAGALBA ĮTARIAMIESIEMS ARBA KALTINAMIESIEMS VAIKAMS	65
Privalomi dokumentai	65
Rekomendacinio pobūdžio teisės šaltiniai (angl. <i>soft law</i>)	66
Kiti šaltiniai	66

IŽANGA

1. Šių gairių tikslai

Šiomis gairėmis siekiama, kad lyginamojo tyrimo metu nustatyti principai ir suformuluoti patarimai būtų prieinami visoje Europoje ir visiems suinteresuotiesiems subjektams, susijusiems su teisine pagalba vaikams, kurie yra įtariamieji ar kaltinamieji baudžiamajame procese.

Rengiant šias gaires, buvo remiamasi „LA CHILD“ projekto metu 14 Europos šalių atliktais tyrimais ir šiam tikslui surinktais gerosios valstybių praktikos pavyzdžiais. Tarptautinė „LA CHILD“ konferencija, kurioje įvairių valstybių ekspertai dalijosi savo žiniomis ir įžvalgomis, taip pat buvo vertingas šaltinis rengiant gaires: abipusis mokymasis suteikė daugiau idėjų ir paskatino dar labiau gilintis į teisinės pagalbos vaikams, kurie baudžiamajame procese yra įtariamieji ar kaltinamieji, sritį.

2. Kam skirtos šios gairės?

Šios gairės skirtos visiems specialistams, kurie dalyvauja arba turi įtakos teikiant teisinę pagalbą vaikams, kurie yra įtariamieji arba kaltinamieji baudžiamajame procese. Pirmiausia, tikimės, jos bus praktiška ir naudinga priemonė visiems **advokatams**, teikiantiems teisinę pagalbą vaikams baudžiamajame procese. Gairės jiems gali padėti geriau perprasti tarptautinius ir Europos standartus, taip pat apmąstyti savo patirtis ir rasti rekomendacijų bei įkvepiančių praktikų jas tobulinti.

Antra, atsižvelgiant į tai, kad vaikams tinkama teisinė pagalba (angl. *child-friendly legal aid*) taip pat priklauso nuo tarptautinės bendruomenės formuojamų principų ir veiksmingo teisinės pagalbos organizavimo, šios gairės turėtų sudominti **politikos formuotojus ir teisinės pagalbos institucijas**. Mūsų tikslas – aiškiai ir tiksliai įvardyti, kaip tobulinti teisinės pagalbos vaikams baudžiamajame procese teikimą ir išryškinti konkrečius būdus, kaip tą pasiekti.

3. Kaip naudotis gairėmis?

Šiose gairėse nustatėme ir detaliai aprašėme 32 esminius kriterijus, kurie, mūsų manymu, turi įtakos vaikų interesus atitinkančiai teisei pagalbai. Pagal kiekvieną iš šių pagrindinių kriterijų skaitytojas gali rasti:

1. Nuorodas į atitinkamus Europos ir tarptautinius standartus, kurie gali būti naudingi ieškant atsakymų į konkrečius klausimus.
2. Esminių teigiamų aspektų įgyvendinant konkretų kriterijų aprašymą (žvelgiant per pagarbos vaiko teisėms prizmę) bei įvairių kliūčių, su kuriomis gali susidurti jį įgyvendinantys specialistai, apžvalgą.
3. Konkrečias rekomendacijas, kaip veiksmingai įgyvendinti siūlomus kriterijus (tai iš esmės yra šių gairių pagrindas).
4. Įvairiose Europos šalyse užfiksuotų gerųjų praktikų, kurios gali įkvėpti kitas šalis ir (arba) specialistus, pavyzdžių.

Gairės yra padalintos į dvi atskiras dalis. Pirmoji dalis skirta politikos formuotojams ir teisinės pagalbos institucijoms. Antroji dalis yra skirta advokatams, dirbantiems su vaikais, kurie baudžiamajame procese yra įtariamieji ar kaltinamieji; šioje dalyje galima rasti konkrečių praktikoje pritaikomų pasiūlymų ir patarimų.

Paveikslėliai:

Rekomendacijos

Geroji praktika

Įdomūs šaltiniai

Įkvėpiantis liudijimas

4. Projektas ir autoriai

Šios gairės yra vienas iš pagrindinių „LA CHILD“ projekto rezultatų. Šį ES bendrai finansuojamą projektą „Teisinė pagalba vaikams baudžiamajame procese: gerosios praktikos formavimas ir sklaida“ (LA CHILD) įgyvendina Lietuvos socialinių mokslų centro Teisės institutas (TI, pagrindinis partneris), „Defence for Children International (DCI)-Belgium“ (Belgija) ir „Center of Integrated Legal Services and Practices“ (CILSP, Albanija). Projektas prasidėjo 2020 m. vasarį ir baigsis 2021 m. gruodį.

Bendras projekto tikslas yra sustiprinti vaikų baudžiamajame procese teisių apsaugą bei skatinti nuoseklų Direktyvos 2016/800 dėl procesinių garantijų vaikams, kurie baudžiamajame procese yra įtariamieji ar kaltinamieji¹, procesinių apsaugos priemonių įgyvendinimą.

Šį dokumentą parengė Eva Gangneux (DCI, Belgija), Zoé Duthuillé (DCI, Belgija), dr. Agnė Limantė (projekto vadovė, TI), dr. Simonas Nikartas (TI), dr. Rūta Vaičiūnienė (TI), Klodian Gega (CILSP).

Visus projekto rezultatus galite rasti svetainėje: <https://lachild.eu>

5. Padėkos

Autoriai norėtų padėkoti visiems „LA CHILD“ projekte dalyvaujantiems partneriams ir ekspertams už nepaprastai vertingą indėlį rengiant šias gaires.

Pirmiausia dėkojame „DLA Piper“ Europos *pro bono* skyriui, kuris nacionaliniu lygmeniu koordinavo teisinių dokumentų tyrimus 11 šalių, ir tose šalyse dirbantiems „DLA Piper“ teisininkams, analizavusiems teisinės pagalbos vaikams sritį.

Taip pat norime padėkoti visiems **specialistams, kurie sutiko dalyvauti šio tyrimo interviu** Albanijoje, Belgijoje ir Lietuvoje ir kurie pasidalijo savo, kaip teisinės pagalbos teikėjų įtariamiesiems ar kaltinamiesiems vaikams, patirtimi bei leido mums geriau suprasti, kokia yra šio darbo tikrovė ir didžiausi iššūkiai.

Taip pat nuoširdžiai dėkojame **ekspertams, dalyvavusiems tarptautinėje konferencijoje** 2021 m. vasario mėnesį, jų indėlis ir idėjos buvo labai naudingos ir konstruktyvios rengiant šias gaires.

Galiausiai dėkojame pagrindiniam šio projekto finansuotojui – Europos Sąjungos „Teisgumo programai“, be kurios šis projektas nebūtų įvykęs.

¹ 2016 m. gegužės 11 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva (ES) 2016/800 dėl procesinių garantijų vaikams, kurie baudžiamajame procese yra įtariamieji ar kaltinamieji. OL L 132, 2016 5 21, p. 1–20.

PAGRINDINĖS SĄVOKOS

VAIKAS

Jaunesnis nei 18 metų asmuo.

VAIKAS, KURIS BAUDŽIAMAJAME PROCESU YRA ĮTARIAMASIS AR KALTINAMASIS

Asmuo, sulaukęs baudžiamosios atsakomybės amžiaus, bet ne pilnametystės (iki 18 metų), kuris yra įtariamasis ar kaltinamas padaręs nusikaltimą pagal nacionalinę baudžiamąją teisę (CRC/C/GC/10, įvadas, §1) (šiose gairėse šios sąvokos reikšmė atitinka angl. *children in conflict with the law*). Vertinamas amžius, kurio įtariamasis ar kaltinamasis asmuo yra sulaukęs nusikaltimo padarymo metu.

VAIKO TEISINGUMO SISTEMA

Teisės aktai, normos ir standartai, procedūros, mechanizmai ir nuostatos, specialiai taikomos įtariamiesiems ir kaltinamiesiems vaikams bei su jais dirbančioms institucijoms bei įstaigoms (CRC/C/GC24, III. Terminologija, 8 straipsnis).

TEISINĖ PAGALBA

Valstybės apmokamos teisinės konsultacijos, pagalba ir atstovavimas valstybės sąskaita sulaikytiems, areštuotiems ar įkalintiems asmenims pagal nacionalinėje teisėje nustatytas sąlygas ir tvarką; įtariamiesiems ar kaltinamiesiems, apkaltintiems ar nuteistiems už nusikalstamą veiką asmenims; aukoms ir liudytojams baudžiamo-

sios teisenos procese. Teisinė pagalba apima teisinį švietimą, prieigą prie teisinės informacijos ir kitas paslaugas, teikiamas naudojant alternatyvius ginčų sprendimo mechanizmus ir atkuriamojo teisingumo procesus².

TEISINĖS PAGALBOS INSTITUCIJA

Institucija, įsteigta pagal nacionalinę teisę teisinės pagalbos teikimui valdyti, koordinuoti ir prižiūrėti³.

TEISINĖS PAGALBOS TEIKĖJAS

Kiekvienas asmuo, teikiantis teisinę pagalbą pagal nacionalinę teisę.

PIRMINĖ IR ANTRINĖ TEISINĖ PAGALBA

Daugelyje Europos šalių teisinė pagalba organizuojama keliais lygmenimis. Pagrindiniai du lygmenys yra pirminė ir antrinė teisinė pagalba. Pirminė (pirmojo lygmens) teisinė pagalba apima konsultacijas ir teisinius patarimus teisiniais klausimais, o antrinė (antrojo lygmens) teisinė pagalba yra suteikiama ikiteisminiame ir teisminiame procese.

„LA CHILD“ tyrime ir šiose gairėse daugiausia dėmesio skiriama antrinei teisei pagalbai, tad būtent ji turima omenyje, jei nenurodyta kitaip.

² United Nations Office on Drugs and Crime, Model Law on Legal Aid in Criminal Justice Systems (United Nations, Vienna, 2017). Prieiga per internetą: www.unodc.org/documents/justice-and-prison-reform/LegalAid/Model_Law_on_Legal_Aid.pdf

³ *Ibid.*

PIRMA DALIS

GAIRĒS POLITIKOS FORMUOTOJAMS

1. Teisinė sistema, apimanti konkrečias nuostatas dėl teisinės pagalbos įtariamiesiems ar kaltinamiesiems vaikams

• ES IR TARPTAUTINIAI STANDARTAI

Jungtinių Tautų naudojimosi teisine pagalba baudžiamosios teisės sistemoje principai ir gairės numato, kad valstybės turėtų imtis tinkamų priemonių, siekdamos sukurti vaikams palankias ir pritaikytas teisinės pagalbos sistemas. Tarp šių priemonių paminėtinai specialių mechanizmų, skirtų skatinti specializuotą teisinę pagalbą vaikams, sukūrimas, taip pat *tokio teisinės pagalbos reglamentavimo ir tokios politikos, kuriuose būtų aiškiai atsižvelgiama į vaiko teises ir specialiuosius jų vystymosi poreikius*, parengimas, vaikams palankių teisinės pagalbos paslaugų standartų nustatymas ir profesinių elgesio kodeksų priėmimas (11 principas, §58).

• PRIVALUMAI IR IŠŠŪKIAI

Įtvirtinus pagalbos vaikams baudžiamajame procese reguliavimą, pagerėja vaikų teisių apsauga ir atkreipiamas dėmesys į ypatingą šios pažeidžiamos grupės padėtį. Specifinio dėmesio vaikų teisei į teisinę pagalbą skyrimas ir didesnė vaiko teisių apsauga pagerina teisinės pagalbos kokybę apskritai.

Nors Europos valstybėse dažnai randame teisės normų, bent iš dalies reguliuojančių teisinės pagalbos vaikams specifišką, tačiau daugeliu atvejų šiam klausimui reikėtų skirti daugiau dėmesio.

- Vaiko interesus atitinkanti teisinė pagalba turėtų būti nustatyta kaip **prioritetas** tiek nacionalinės teisės aktuose, tiek praktikoje. Įstatymuose turėtų būti inkorporuoti **veiksmingos, efektyvios ir vaikams tinkamos teisinės pagalbos kokybės standartai**.
- Šis kriterijus nebūtinai reiškia nurodymą priimti atskirą teisinį aktą dėl teisinės pagalbos vaikams. Vis dėlto į **nacionalinės teisės aktus, reglamentuojančius teisinę pagalbą, turėtų būti įtrauktos nuostatos, kurios būtų aiškiai skirtos vaikų teisėms** į teisinę pagalbą ir jos ypatumams.
- Taip pat patartina parengti specialų **elgesio kodeksą, skirtą teisinės pagalbos teikėjams** (taip pat ir kitiems specialistams), kurie dirba su įtariamaisiais ir kaltinamaisiais vaikais.

Kai kuriose Europos šalyse egzistuoja specialus įstatymas, skirtas vaiko teisingumui, visgi daugeliu atvejų konkrečios nuostatos dėl įtariamųjų ar kaltinamųjų vaikų įtraukiamos į bendro pobūdžio teisės aktus.

- ✳ **Čekijos Respublikoje** Nepilnamečių justicijos įstatymas reglamentuoja vaikams taikytiną baudžiamąją atsakomybę, priemones, nustatytas dėl nusikaltamo elgesio, procedūras bei sprendimų priėmimą atitinkamais klausimais. Nepilnamečių justicijos įstatymas gali būti laikomas visapusišku teisinės pagalbos nepilnamečiams reglamentavimo pavyzdžiu tiek baudžiamojo proceso metu, tiek jam pasibaigus.
- ✳ **Albanijoje** Vaikų baudžiamojo teisingumo kodeksas buvo priimtas 2017 m. Šiuo teisiniu instrumentu baudžiamosios justicijos sistemą siekiama pritaikyti vaiko poreikiams. Jis taip pat reglamentuoja teisinės pagalbos vaikams teikimą bei apibrėžia su tuo susijusią specifiką.

2. Tinkami viešieji ištekliai, skirti teisei pagalbai vaikams

● ES IR TARPTAUTINIAI STANDARTAI

Jungtinių Tautų naudojimosi teisine pagalba baudžiamosios teisės sistemoje principuose ir gairėse pateikiama aiški rekomendacija. Dokumentas numato, kad „valstybės teisinės pagalbos teikimą turėtų laikyti savo pareiga ir atsakomybe. Tuo tikslu jos, kai tai yra tinkama, turėtų apsvarstyti galimybę priimti specialius teisės aktus ir teisinį reguliavimą bei užtikrinti, kad būtų sukurta visapusiška teisinės pagalbos sistema, kuri būtų prieinama, veiksminga, tvari ir patikima. Valstybės turėtų skirti reikiamus žmogiškuosius ir finansinius išteklius teisinės pagalbos sistemai“ (2 principas, §15).

● PRIVALUMAI IR IŠŠŪKIAI

Nors valstybės turėtų suteikti reikiamus žmogiškuosius ir finansinius išteklius teisinės pagalbos sistemai, praktikoje šie ištekliai ne visada pakankami. Pavyzdžiui, 2018 metais atlikta 90 nacionalinių teisinės pagalbos ekspertų iš 22 Europos Sąjungos šalių apklausa parodė, kad tik apie 30 procentų respondentų mano, kad jų nacionalinės teisinės pagalbos apmokėjimo sistemos yra tinkamos⁴.

⁴ Burchard C., Jahn M., Zink S., Nikartas S., Limantė A., Totoraitis L., Banevičienė A., Jarmalė D. (2018) Practice standards for legal aid providers. Prieiga per internetą: https://teise.org/wp-content/uploads/2019/09/Qual-Aid_Practice-Standards_EN.pdf

Žemas atlyginimas yra mažos teisininkų motyvacijos teikti teisinę pagalbą veiksnys. Tai yra didelė kliūtis įtraukiant aukštos kvalifikacijos specialistus į teisinės pagalbos teikimo sritį.

Teisininkams gali kilti įvairių praktinių iššūkių. Pavyzdžiui, anot projekto tyrime dalyvavusių Lietuvos advokatų, pagrindinė problema yra ne valandinis įkainis ar mėnesinis atlyginimas, o jų darbo valandų registravimas ir biurokratinė našta. Siekdami pagrįsti ir apskaičiuoti tam tikram darbui skirtas valandas, jie turi sugaišti daug laiko pildydami daugybę skirtingų dokumentų, nors skiriamas laikas jau pats savaime yra trumpas. Be to, advokatai mano, kad tam tikrai užduočiai skirtas ribotas laikas juos demotyvuoja ir neleidžia teikti aukštos kokybės klientų atstovavimo paslaugų.

Be to, valstybės garantuojamos teisinės pagalbos advokatai Lietuvoje dėl egzistuojančio mažo atlyginimo dirba su daugeliu bylų vienu metu. Taigi dėl laiko stokos jie stengiasi užtikrinti tik minimalius teisinės pagalbos kokybės reikalavimus⁵. Adekvataus atlyginimo sistemos vystymas taip pat gali paskatinti teisinės pagalbos specialistus pasirinkti teisinės pagalbos vaikams specializaciją.

- Tiek teisinės pagalbos **organizavimui**, tiek **teikimui** turėtų būti skiriamos **pakankamos lėšos**; valstybės turėtų užtikrinti ir stebėti, kad atitinkama šios sūmos dalis būtų skirta teisei pagalbai vaikams.
- Turėtų būti sukurta **gerai subalansuota teisinės pagalbos teikėjų atlyginimų sistema**.
- Teisinės pagalbos finansavimas turėtų koreliuoti su bylai skirtu laiku ir įdėtomis pastangomis. Atlyginimas teisinės pagalbos teikėjams turėtų leisti skirti pakankamai laiko pasirengti tinkamai atstovauti vaikui.
- Teisinės pagalbos finansavimas turėtų būti pakankamai didelis, kad būtų galima finansuoti teisinę pagalbą visiems įtariamiesiems ar kaltinamiesiems vaikams, neatliekant vaiko ar jo tėvų turimų finansinių išteklių testo.
- **Atlyginimas už teisinę pagalbą vaikams turėtų būti didesnis** nei atlyginimas už teisinę pagalbą suaugusiesiems (išskyrus pažeidžiamus asmenis), atsižvelgiant į specialią žinių ir įgūdžių, reikalingų darbu su vaikais, poreikį.

⁵ Limantė A., Nikartas S., Jočienė D., Totoraitis L. (2020) Veiksmingos teisinės pagalbos link: tarptautiniai teisiniai ir praktiniai standartai. Prieiga per internetą: <https://teise.org/wp-content/uploads/2020/10/Veiksmingos-teisines-pagalbos-link.pdf>

3. Besąlygiška nemokama teisinė pagalba kiekvienam įtariamajam ar kaltinamajam vaikui

• ES IR TARPTAUTINIAI STANDARTAI

Vis daugiau tarptautinių standartų numato, kad visi vaikai baudžiamajame procese turėtų gauti nemokamą teisinę pagalbą, atleidžiant juos nuo turimų finansinių išteklių ir pagrįstumo testo. Šiuo atžvilgiu **JT Vaiko teisių komitetas** rekomenduoja „valstybėms užtikrinti nemokamą veiksmingą teisinį atstovavimą visiems vaikams, kuriems pateikiamas kaltinimas dėl nusikaltimo“ (CRC/C/GC/24, §51).

• PRIVALUMAI IR IŠŠŪKIAI

Suteikimas visiškai nemokamos teisinės pagalbos visiems vaikams, nepriklausomai nuo jų tėvų ar jų pačių turitinės padėties ar nuo to, kokio sunkumo nusikaltimo padarymu jie įtariamai, kaltinami ar nuteisti:

- skatina veiksmingą visų vaikų baudžiamajame procese atstovavimą ir garantuoja, kad nė vienam vaikui dėl finansinių aplinkybių nebus atimta teisė gauti teisinę pagalbą;
- užkerta kelią interesų konflikto situacijoms atsirasti arba teisinės paslaugas apmokantiems tėvams formuluoti nurodymus advokatui;
- net smulkių teisės pažeidimų atvejais kontaktas su baudžiamosios justicijos institucijomis gali būti žalingas vaikui. Tokį neigiamą baudžiamojo proceso poveikį galėtų sušvelninti pagrįstumo testo atsisakymas. Vaikų atveju nėra jokių „smulkių“ bylų, kuriomis būtų galima pateisinti advokato neturėjimą.

- ➔ Išteklių testas neturėtų būti taikomas visai, o pagrįstumo testas visada turėtų būti taikomas tokiose situacijose, kuomet vaikas yra įtariamasis ar kaltinamasis. **Nemokama teisinė pagalba** turėtų būti teikiama visiems vaikams, neatsižvelgiant į teisės pažeidimą, kurio padarymu jie įtariamai, kaltinami ar dėl kurio nuteisti, ir neatsižvelgiant į vaiko ar jo tėvų finansinę padėtį.
- ➔ Nemokama teisinė pagalba neturėtų priklausyti nuo pilietybės ar gyvenamosios vietos ir turėtų būti prieinama visiems vaikams, patekusiems į nacionalinę jurisdikciją.

- **Belgijoje** visi vaikai turi teisę į visiškai nemokamą teisinę pagalbą. Jiems taikoma nenuginčijama nepasiturinčiojo asmens prezumpcija, kuri juos atleidžia nuo išteklių testo taikymo. Be to, visi įtariamieji ar kaltinamieji vaikai turi teisę į teisinę pagalbą, tad šiuo atveju pagrįstumo testas nereikalingas.
- **Lietuvoje** įtariamieji ar kaltinamieji vaikai turi teisę gauti antrinę teisinę pagalbą, nepriklausomai nuo jų turimo turto ir pajamų.

4. Vaikų atstovavimas visuose teisminio proceso etapuose

• ES IR TARPTAUTINIAI STANDARTAI

Daugelyje tarptautinių ir Europos dokumentų nurodomas reikalavimas, kad įtariamieji ir kaltinamieji vaikai būtų teisiškai atstovaujami.

Direktyvos (ES) 2016/800 6 straipsnyje nustatyta advokato pagalbos prievolė: „Valstybės narės užtikrina, kad vaikams būtų teikiama advokato pagalba nedelsiant, kai jiems pranešama, kad jie yra įtariamieji ar kaltinamieji.“ Nurodyta, kad ši teisė atsiranda nuo pat ankstyvos proceso stadijos ir toliau išsamiai detalizuojami pagrindiniai laiko atskaitos taškai, nuo kurių teisinė pagalba pasidaro būtina. Numatomas reguliavimas iš esmės atkartoja tai, ką išdėstė Europos Žmogaus Teisių Teismas savo sprendime **Salduz prieš Turkiją** (2008 m.), kuriame teigiama, jog „kaltinamajam reikalinga advokato pagalba nuo ankstyviausių apklausų policijoje etapų“.

• PRIVALUMAI IR IŠŠŪKIAI

Jau net pačioje procedūros pradžioje gali nutikti svarbių įvykių ar būti priimta sprendimų, kurie gali padaryti esminį ir ilgalaikį poveikį vaikui, be to, gali kilti klausimų dėl jo teisių užtikrinimo. Atitinkamai būtent nuo minėtų ankstyvųjų proceso etapų jam ar jai reikia suteikti pagalbą.

Advokato buvimas nuo pat pradžių ir kiekviename proceso etape užtikrina, kad vaikas būtų konsultuojamas teisiniais klausimais, kad jis būtų informuotas apie savo teises bei kad būtų kontroliuojama, kaip paisoma jo procesinių teisių.

Užtikrinti, kad advokatas būtų prieinamas nuo pat pradinių etapų ir nedelsiant, yra iššūkis. Kai kurių iš šių procesinių veiksmų atlikimas gali būti paskirtas paskutinę akimirką ir ne darbo valandomis, pvz., skubios policijos apklausos atveju. Darytina išvada, kad darbo organizavimui gali prireikti budinčių advokatų ir skaitmeninių technologijų pagalbos (pvz., el. teisinės pagalbos teikėjų paskirstymo sistemų).

- Baudžiamojo proceso įstatymai turėtų aiškiai nustatyti, kad įtariamajam ar kaltinamajam vaikui nuo pat pradžių ir kiekviename proceso etape turi būti suteikta advokato pagalba.
- Visi proceso dalyviai turėtų būti įpareigoti **gerbti vaiko teisę į advokatą nuo pradinių proceso etapų**. Jie privalo padėti vaikui susisiekti su advokatu ir sulaukti jo, ypač kai kalbama apie ankstyviausias stadijas (apklausą policijoje).
- Turi būti sudarytas **budinčių advokatų sąrašas** ir jis turėtų būti prieinamas baudžiamosios justicijos srityje dirbantiems specialistams. Taip pat patartina sukurti skaitmeninį registrą, kuris leistų greitai surasti advokatą ir su juo bendrauti.
- Nacionalinėje teisėje turi būti tinkamai įgyvendintos ES direktyvos 2016/800 nuostatos dėl advokato dalyvavimo kiekviename proceso etape; reikia garantuoti, kad teisinės pagalbos sistemos rėmuose bus suteiktas atlygis teisinės pagalbos teikėjui.

- * **Prancūzijoje** advokato dalyvavimas yra privalomas viso baudžiamojo proceso metu, kai vaikas yra patraukiamas baudžiamojon atsakomybėn. Be to, advokato dalyvavimas taip pat yra privalomas, kai vaikas yra sulaikytas policijoje, nors jis ar ji dar nėra patrauktas baudžiamojon atsakomybėn.
- * **Albanijoje** įstatymai labai aiškiai nurodo, kad įtariamiesiems ir kaltinamiesiems vaikams visada turėtų talkinti advokatas. Tai taikoma nuo pat pirmojo kontakto su policija momento prieš pradėdant apklausą policijoje, tad advokato buvimas privalomas viso proceso metu, įskaitant apkaltinamojo nuosprendžio vykdymo etapą.

5. Veiksminga galimybė gauti teisinę pagalbą vaikams, iš kurių atimta laisvė

• ES IR TARPTAUTINIAI STANDARTAI

ES ir tarptautiniuose standartuose vaikams nustatomos konkrečios procesinės teisės, susijusios su laisvės atėmimu, įskaitant sulaikymą, taikomą vaikams tik kraštutiniu atveju, kuo trumpiau bei reguliariai peržiūrint tokį sprendimą. Būtent šios garantijos numatytos **Direktyvos (ES) 2016/800** 10 straipsnyje. Šioje direktyvoje, nuosekliai laikantis JT

vaiko teisių konvencijos, išsamiai aprašytos specialios sąlygos laisvės atėmimo atveju (12 straipsnis), ir rekomenduojama, kad valstybės narės pirmiausia sutelktų dėmesį į alternatyvias priemones (11 straipsnis).

Kad teisė neatidėliotinai gauti teisinę pagalbą yra pagrindinė vaiko, iš kurio atimta laisvė, teisė, taip pat yra įtvirtinta **JT vaiko teisių konvencijos** 37 straipsnyje bei numatyta kituose tarptautiniuose standartuose. **JT Vaiko teisių komitetas** nurodo, kad „negali būti ribojamos vaiko galimybės konfidencialiai ir bet kuriuo metu bendrauti su savo advokatu ar kitu pagalbą teikiančiu asmeniu“ (CRC/C/GC/24, 95, e).

● PRIVALUMAI IR IŠŠŪKIAI

Laisvė iš įtariamųjų ar kaltinamųjų vaikų gali būti atimta įvairiuose proceso etapuose ir skirtingomis aplinkybėmis, įskaitant policijos areštą ir suėmimą, kardomąjį kalinimą ir suėmimą po nuosprendžio priėmimo.

Ypač svarbu užtikrinti, kad šiems vaikams būtų suteikta tinkama teisinė pagalba ne tik dėl to, kad tokiu būdu yra puoselėjama pagarba jų, sulaikytųjų, pagrindinėms teisėms, bet taip pat jie apsaugomi nuo smurto (įskaitant kankinimą ar kitokį nežmonišką ar žeminantį elgesį), jiems suteikiama galimybė mokytis ar palaikyti ryšius su savo šeima. Tai reikšminga ir todėl, kad bus atliekami įvairūs procesiniai veiksmai ir priimami sprendimai, susiję su vaiku, taigi reikalinga, kad vaikas galėtų pasirengti gynybai kartu su savo atstovu.

Vis dėlto laisvės atėmimas turi įtakos vaiko izoliacijai ir gali tapti didele, jei ne neįveikiama, kliūtimi teisei pagalbai gauti. Jei institucija, kurioje sulaikomas vaikas, nepakankamai bendradarbiaus ar visai atsisakys tą daryti, tai gali virsti didžiuole problema.

Pavyzdžiui, vaiko galimybes susisiekti su savo atstovu ir gauti teisinę pagalbą gali riboti prasta prieiga prie telefono ar kitų ryšio priemonių. Kita vertus, užtikrinti komunikavimo, vykstančio telefonu ar tiesioginio susitikimo metu, konfidencialumą gali būti neįmanoma dėl institucijos vidaus taisyklių, personalo praktikos ar tinkamų sąlygų trūkumo. Situacijose, kai vaikui atimta laisvė, advokato nepasiekiamumas būtų itin nepalankus vaiko interesams.

Sulaikyto kliento vaiko lankymas yra ypač svarbus norint pasiruošti kitam proceso etapui, užtikrinti, kad vaiko teisės būtų gerbiamos, sukurti ar išlaikyti pasitikėjimo tarp advokato ir kliento santykį, taip pat tam, kad advokatas žinotų apie taikytinų priemonių poveikį jaunajam klientui bei galėtų kuo geriau šiam atstovauti. Tačiau kartais tokie vizitai advokatams užtrunka pernelyg ilgai ir tik nedaugelis jų ryžtasi skirti tam laiko.

- Įstatymai ir kiti teisės aktai, reglamentuojantys vaikų, kuriems atimta laisvė, teisinę padėtį, turėtų užtikrinti teisės į veiksmingą teisinę pagalbą prieinamumą ir numatyti veiksmingas šios teisės įgyvendinimo priemones, pvz., dažnus telefono skambučius advokatui, tinkamą infrastruktūrą, užtikrinančią vaiko ir advokato telefoninių ar paprastų pokalbių konfidencialumą.
- Teisinės pagalbos įstatymuose ir kituose teisės aktuose turėtų būti aprašyta galimybė gauti pagalbą specifinėje situacijoje, kai vaikui jau atimta laisvė. Advokatų atlyginimas už teisinės pagalbos teikimą turėtų būti koreguojamas atsižvelgiant į minėtą situaciją, kad taptų pankankama paskata jiems vykti į sulaikymo vietas susitikti su jaunaisiais klientais.
- Nacionaliniai prevencijos mechanizmai (sukurti pagal Konvencijos prieš kankinimą ir kitokį žiaurų, nežmonišką ar žeminantį elgesį ar baudimą fakultatyvų protokolą) bei kitos institucijos, prižiūrinčios laisvės atėmimo vietų darbą, į savo vykdomos stebėsenos objektų sąrašą turėtų įtraukti vaikų teisės į teisinę pagalbą veiksmingumą⁶.

- **Belgijoje** „Services droit des jeunes“ yra valstybės finansuojamos organizacijos, kurių specializacija – socialinė ir teisinė parama bei pagalba jaunesniems nei 22 metų asmenims. Viena iš šių organizacijų teikia pirminę teisinę pagalbą (konsultacijas) vaikams iš kai kurių sulaikymo įstaigų.

2019 m. paskelbtoje galutinėje *Jungtinių Tautų visuotinio tyrimo dėl vaikų, kuriems atimta laisvė, ataskaitoje* pateikiama išsami vaikų laisvės atėmimo visame pasaulyje apžvalga ir pabrėžiamos rekomendacijos, kaip labiau gerbti jų teises: <https://omnibook.com/Global-Study-2019>

6. Griežtas teisinės pagalbos atsisakymo apribojimas ir kontrolė

• ES IR TARPTAUTINIAI STANDARTAI

ES direktyva ir tarptautiniai standartai numato griežtą galimybės vaikui atsisakyti savo teisės būti atstovaujama apribojimą. *JT Vaiko teisių komitetas* nustatė principą, kad

⁶ Išsamią informaciją galima rasti „DCI-Belgium“ praktinio vadovo dėl vaikų laisvės atėmimo vietų stebėsenos 97–98 puslapiuose. Prieiga per internetą: http://www.childrensrightsbehindbars.eu/images/Guide/Practical_Guide.pdf

vaikams neturėtų būti leista atsisakyti šios teisės, tačiau leidžia išimti, kai sprendimas „priimamas savanoriškai ir prižiūrint nešališkam teismui“ (CRC/C/GC/24, § 51). Be to, **Di-rektyvoje (ES) 2013/48** priduriama, kad šiuo atveju vaikams turėtų būti suteikta „pakanamai informacijos, kad jie suprastų šios teisės atsisakymo pasekmes“.

● PRIVALUMAI IR IŠŠŪKIAI

Jei valstybėse minėtas atsisakymas yra apribojamas, bet vis tiek įmanomas, gali būti sudėtinga įsitikinti, kad savo teisės atsisakantis vaikas visiškai supranta tokio veiksmo pasekmes. Be to, tokia priemonė, nors labai sumažintų neatstovaujамų vaikų skaičių, tačiau nepaverstų jo nuliniu, o tokiu atveju, priešingai, kelių likusių vaikų teisės būtų itin pažeidžiamos dėl atstovo nebuvimo.

Uždraudžiant arba griežtai apribojant galimybę vaikui atsisakyti savo teisės į advokato pagalbą bandoma užtikrinti, kad ši pagrindinė teisė nebūtų atimta iš jo dėl netinkamų priežasčių, pvz., dėl klaidingos informacijos pateikimo, galimų pasekmių neįsisąmonimo ir kt.

Minėta priemone ypač siekiama užkirsti kelią vaikams atsisakyti savo teisės tokiais atvejais, kai tą padaryti juos spaudė ar skatino vaikų artimieji ar procesą vykdančios institucijos. Be to, vaikui atsisakius teisės į pagalbą jis nebūtų gerai informuotas apie visus susijusius procesinius aspektus (pvz., jie gali nežinoti advokato vaidmens; gali manyti, kad jų tėvams teks patirti per didelių išlaidų; gali nesuvokti, kad veiks, kurios padarymu jie yra įtariami ar kaltinami, yra sunki ar net nusikalstama); atitinkamai jie gali nesuvokti proceso pasekmių).

- Įstatymas turėtų **neleisti vaikui atsisakyti teisės į teisinę pagalbą**. Tais atvejais, kai santykiai tarp advokato ir jo nepilnamečio kliento nėra sklandūs, pageidautina, kad įstatymai siūlytų pakeisti advokatą supaprastinta tvarka.
- Jei advokato atsisakymas yra leidžiamas, bet apribotas (pvz., vaikui leidžiama atsisakyti teisės į advokatą, jei jis tai daro savanoriškai ir buvo informuotas apie pasekmes), reikėtų nustatyti **papildomas garantijas**. Pavyzdžiui, galėtų būti vykdoma teisminė tokio sprendimo kontrolė arba įtraukti specialistai (pvz., prokuroras) galėtų reikalauti nepripažinti atsisakymo.

- * **Belgijoje** Baudžiamojo proceso kodekse nurodyta, kad vaikai negali atsisakyti teisės į advokato pagalbą.
- * **Lietuvoje** Baudžiamojo proceso kodeksas nustato, kad ikiteisminio tyrimo pareigūnas, prokuroras ar teismas neprivalo tenkinti vaiko prašymo dėl advokato atsisakymo.

7. Specializuoti vaikų advokatai

• ES IR TARPTAUTINIAI STANDARTAI

Daugelis tarptautinių standartų kalba apie advokatų specializaciją dirbant su įtariamaisiais ar kaltinamaisiais vaikais. Esamos rekomendacijos leidžia manyti, kad pageidautina, kad šalyje būtų pripažinta tokia specializacija. Visų pirma **Europos Vadovų Tarybos gairėse dėl vaiko interesus atitinkančio teisingumo** rekomenduojama sukurti „specializuotų advokatų vaikams sistemą“ (§104).

• PRIVALUMAI IR IŠŠŪKIAI

Profesionalai, dirbantys su vaikais, turi turėti pakankamai žinių suprasti įvairius teisinius nepilnamečių justicijos proceso niuansus bei būti apmokyti dirbti su įtariamaisiais ar kaltinamaisiais vaikais. Šiuo metu Europoje įtariamieji ar kaltinamieji vaikai turi teisę į teisinę pagalbą ir tokią (antrinę) teisinę pagalbą gali teikti tik advokatai. Vis dėlto ne visose šalyse egzistuoja „jaunimo advokatų“ specializacija.

Inicijavus advokatų specializaciją, pagerėtų jų galimybės tinkamai atstovauti vaikui, ginti jo interesus ir apskritai su juo bendrauti – t. y. teikti kokybišką ir į vaiką orientuotą teisinę pagalbą.

Todėl terminas „jaunimo advokatas“ padėtų lengviau atpažinti bet kurį vaikams atstovaujantį teisininką ir bylotų apie tam tikrą jo turimą atstovavimo kompetenciją. Specializuoti jaunimo advokatai turėtų specialių įgūdžių ir teisinių žinių, reikalingų dirbant su įtariamaisiais ar kaltinamaisiais vaikais. Jaunimo advokatų registras taip pat padėtų vaikams ir jų tėvams pasirinkti advokatą.

Užtikrinti teisininkų specializaciją netankiai apgyvendintose teritorijose, kuriose dirba nedaug advokatų ir kuriose nėra daug bylų, susijusių su įtariamaisiais ar kaltinamaisiais vaikais, gali būti sudėtinga. Todėl advokatui turėtų būti leista turėti kelias specializacijas.

- ES šalių teisiniame reguliavime turėtų būti **numatyta „jaunimo advokatų“ profesinė kategorija**. Šie specialistai specializuotųsi teikti teisinę pagalbą vaikams, taip pat nuolat tobulintų kvalifikaciją privalomuose su vaikais susijusiuose mokymuose.
- Kiekvienoje advokatų savivaldos organizacijoje ir teisinės pagalbos tarnyboje turėtų būti sudarytas ir laisvai prieinamas **jaunimo advokatų sąrašas**.

- Daugelis visoje Europoje galiojančių teisės aktų reikalauja, kad visi asmenys, dirbantys su įtariamaisiais ir kaltinamaisiais vaikais, įskaitant teisininkus, teisėjus, prokurorus, probacijos pareigūnus ir policijos pareigūnus, specializuotųsi vaiko teisių srityje.
- Kai kuriose šalyse, pavyzdžiui, **Belgijoje, Suomijoje, Albanijoje, Italijoje ir Prancūzijoje**, norėdamas teikti teisinę pagalbą vaikams, advokatas turi būti įtrauktas į jaunimo advokatų sąrašą, t. y. specializuotis teikti teisinę pagalbą vaikams. Tokiais atvejais teisinės pagalbos organizacijos turi šioje srityje besispecializuojančių teisinės pagalbos teikėjų sąrašą.
- Kai kuriose iš tų šalių jaunimo advokatų sąrašas laisvai prieinamas. Pavyzdžiui, Suomijos advokatūra tvarko advokatų ir jų kompetencijos sričių sąrašą. Pareiškėjas gali susisiekti su Suomijos advokatūra arba pasinaudoti jų internetine paslauga, skirta advokatų paieškai, kad surastų advokatą, kuris specializuotųsi vaikų teisių srityje.

8. Privalomas pradinis ir tęstinis jaunimo advokatų mokymas

• ES IR TARPTAUTINIAI STANDARTAI

Daugelis Europos ir JT standartų nurodo būtinybę teisinės pagalbos teikėjams praeiti specialius mokymus, jei siekiama teikti paslaugas vaikams. Jie turi praeiti tiek pradinius, tiek tęstinius mokymus. Tarptautiniai standartai numato, *inter alia*, kad mokymai turėtų būti tarpdisciplininiai ir sudaryti galimybę specialistams įgyti žinių ir praktinių įgūdžių, susijusių su vaikų teisėmis, bendravimu su vaikais, vaikams taikomomis procedūromis, vaiko psichologija ir vaiko raida.

Pavyzdžiui, **2012 m. Jungtinių Tautų naudojimosi teisine pagalba baudžiamosios teisės sistemoje principuose ir gairėse** numatyta, kad vaikams atstovaujantys teisinės pagalbos teikėjai turėtų praeiti „bendro lygio tarpdisciplininius mokymus apie vaikų teises ir poreikius“, taip pat dalyvauti „nuolatinuose ir išsamiuose mokymuose ir gebėti bendrauti su vaikais jų supratimo lygiu“ (11 gairės, 58 straipsnio d punktas).

• PRIVALUMAI IR IŠŠŪKIAI

Šalyse, kuriose egzistuoja „jaunimo advokato“ kategorija, reikalingas specializuotas pradinis mokymas. Vis dėlto kai kuriose šalyse (Lietuvoje, Čekijoje, Airijoje, Lenkijoje, Švedijoje) toks mokymas (pradinis ar tęstinis) teisinę pagalbą vaikams teikiantiems teisininkams yra ne privalomas, bet savanoriškas.

Tik privalomas pradinis ir tęstinis specializuotas mokymas gali garantuoti, kad specialistai bus gerai informuoti apie vaiko fizinę, psichologinę, psichinę ir socialinę raidą, taip pat apie pažeidžiamiausių vaikų poreikius, pvz., neįgalių, turinčių specialiuosius poreikius, gatvėje gyvenančių, migruojančių ar vaikų, priklausančių rasinėms, etninėms, religinėms, kalbinėms ar kitoms mažumoms.

- Valstybė turėtų užtikrinti **pradinį specializuotą, pažangų ir nemokamą teisininkų mokymą**, susijusį su vaikų teise ir **jaunimo klausimais**.
- Valstybė taip pat turėtų pasiūlyti **tęstinį, specializuotą, teorinį ir praktinį mokymą**, apimantį įvairius su vaikais susijusius klausimus.
- Tiek pirminiuose, tiek tęstiniuose mokymuose turėtų būti taikomas **tarpdisciplininis** požiūris. Darbu su vaikais reikia specifinių įgūdžių iš įvairių sričių, tokių kaip psichologija, sociologija ir kriminologija. Vien teisinis mokymas nėra tinkamas. Jaunimo advokatai turi mokytis tokių dalykų: kaip kreiptis į vaikus, kaip suprasti juos ir jų situaciją, kaip būti empatiškiems ir kantriems, kaip atidžiai klausytis ir pan.

- **Belgijos** advokatams privalomas tiek pradinis, tiek tęstinis mokymas. Tai paprastai taikoma visiems advokatams, bet ypač tiems, kurie nori atstovauti vaikams. Tęstinis mokymas gali būti įvairių formų, pavyzdžiui: dalyvavimas kolokviumuose, diskusijose, seminaruose, nuotoliniuose seminaruose, seminaruose mokyklose, vizitai į Viešąją vaiko teisių apsaugos instituciją, įtariamųjų ar kaltinamųjų vaikų sulaikymo centrus ir t. t. Minėtas veiklas daugiausia organizuoja advokatūra.

9. Bendradarbiavimo tarp vaikui padedančių ir jį proceso metu palaikančių asmenų skatinimas

• ES IR TARPTAUTINIAI STANDARTAI

Šiame kontekste svarbu tai, jog **JT naudojimosi teisine pagalba baudžiamosios teisės sistemoje principuose ir gairėse** rekomenduojama valstybėms sukurti mechanizmus, kurie „užtikrintų glaudų teisinės pagalbos teikėjų ir įvairių specialistų bendradarbiavimą, taip pat sukurtų tinkamas tarpusavio apsiikeitimo duomenimis sistemas, kad būtų galima gauti visapusišką informaciją apie vaiką, taip pat įvertinti jo ar jos teisinę, psichologinę, socialinę, emocinę, fizinę ir kognityvinę situaciją bei poreikius“ (11 gairės 58 straipsnio e punktas).

● PRIVALUMAI IR IŠŠŪKIAI

Dauguma Europos valstybių siūlo specialią paramos sistemą, kurią pasitelkus užtikrinama vaiko teisių apsauga.

Kitų sričių specialistų bendradarbiavimas su teisinės pagalbos teikėju galėtų padėti sukurti vaikų interesus atliepiančią teisinės pagalbos sistemą, atskleisti specifinius kiekvieno vaiko poreikius ir atitinkamai pritaikyti pagalbą.

Daugelyje šalių kaip parama vaikui siūloma psichologinė pagalba. Be to, procese kviečiamos dalyvauti ir vaiko teisių apsaugos institucijos kaip subjektas, prižiūrintis tinkamą vaiko teisių ir interesų apsaugą.

Nors specializuotos institucijos dalyvauja teisiniame procese, šis dalyvavimas išlieka formalus, jame pasigendama aktyvesnio įsitraukimo. Be to, specialistai yra nepakankamai pasirengę dalyvauti kiekviename proceso etape.

Specialistų bendradarbiavimą vaiko proceso metu kartais gali apriboti teisėjo sprendimas, kuris ne visada tokį bendradarbiavimą leidžia.

- ➔ Reikėtų skatinti dviejų tipų bendradarbiavimą:
 - su organizacijomis, siūlančiomis alternatyvias priemones (būtent tokias alternatyvias, labiau kiekvieno vaiko situacijai pritaikytas priemones advokatas galėtų pasiūlyti teisėjui);
 - su socialinėmis tarnybomis, jei vaikas turi ypatingų poreikių (tokius vaikus advokatas galėtų nukreipti į specializuotas tarnybas).
- ➔ Siūlyti **koordinuotą, sistemingą ir subalansuotą tarpinstitucinį bendradarbiavimą**.
- ➔ Šiam bendradarbiavimui skatinti galėtų būti organizuojami jungtiniai mokymai ir praktinio pobūdžio seminarai, skirti sutelkti dėmesį į **bendradarbiavimą ir susietą atvejo vadybą**.

10. Teisė į vertimą žodžiu

● ES IR TARPTAUTINIAI STANDARTAI

Teisė į nemokamą vertėjo pagalbą, jei kaltinamasis nesupranta teismo procese vartojamos kalbos ar ja nekalba, yra vienas iš pagrindinių teisės į teisingą bylos nagrinėjimą elementų (EŽTK 6 str. 3 d. e punktas). Pagal Europos Žmogaus Teisių Teismo praktiką, vertėjo pagalba turi būti teikiama nuo ikiteisminio tyrimo etapo (*Baytar prieš Turkiją*). Ši pagalba turi būti nemokama, neatsižvelgiant į kaltinamojo finansines galimybes. Be to, Teismas patikslina, kad ši valstybės pareiga tam tikru mastu apima ir vertimo kokybės kontrolės pareigą.

Direktyvos (ES) 2010/64 2 straipsnyje numatyta, kad „įtariamiesiems ar kaltinamiesiems, kurie nekalba atitinkamo baudžiamojo proceso kalba arba jos nesupranta, turi būti nedelsiant verčiama žodžiu baudžiamojo proceso metu ikiteisminio tyrimo ir teisminėse institucijose, įskaitant per policijos apklausą, visus teismo posėdžius ir visus būtinus tarpinius posėdžius“. 2 dalyje nurodoma, kad „įtariamųjų ar kaltinamųjų ir jų gynėjo bendravimas (turi būti) verčiamas žodžiu“.

● PRIVALUMAI IR IŠŠŪKIAI

Kai vaikas nesupranta proceso kalbos arba labai ją moka, labai svarbu, kad vertėjas būtų prieinamas nuo pat pradžių ir kiekviename proceso etape. Vertėjas atlieka lemiamą vaidmenį veiksmingai įgyvendinant vaiko teisę į teisinę pagalbą, tai savo ruožtu sudarys sąlygas tinkamai vaiko ir jo advokato komunikacijai. Vis dėlto Europoje neretai susiduriama su didelėmis kliūtimis, pavyzdžiui, kai kuriuose valstybių regionuose trūksta vertėjų. Be to, kaip pažymi kai kurie projekto tyrime pasisakę advokatai, trūksta mokymų vertėjams, kaip tinkamai bendrauti su vaikais.

- Pasiūlyti vertėjams nemokamus mokymus apie vaiko teises bei apie tai, kaip bendrauti su vaikais.
- Kontroliuoti vertėjų, dirbančių su vaikais, darbo kokybę.
- Užtikrinti, kad visuose regionuose (net ir kaimo vietovėse) būtų įdarbinta pakankamai vertėjų.
- Užtikrinti, kad vaikui nuo pat pradžių ir kiekviename proceso etape, įskaitant susitikimą su savo advokatu, būtų užtikrinama teisė į vertimą.

11. Vaiko ir teisinės pagalbos teikėjo bendravimo konfidencialumas ir privatumas

• ES IR TARPTAUTINIAI STANDARTAI

Direktyvoje (ES) 2016/800 primenama valstybių pareiga užtikrinti, kad vaikai viso proceso metu turėtų teisę susitikti privačiai ir bendrauti su jiems atstovaujantiu advokatu. Direktyvoje pabrėžiama, kad bet kokio bendravimo tarp vaiko ir jo advokato, pavyzdžiui, susitikimų, susirašinėjimo, pokalbių telefonu ir pan., konfidencialumas turi būti deramai išlaikytas (6 straipsnio 4 dalies a ir b punktai).

• PRIVALUMAI IR IŠŠŪKIAI

Privatumo ir konfidencialumo tarp vaiko ir teisinės pagalbos teikėjo (advokato) turėtų būti laikomasi viso teismo ar neteismo proceso metu ar taikant kitokio pobūdžio intervencijas, o tokia apsauga turėtų būti garantuota įstatymais.

Vis dėlto patalpos, kuriose vyksta bendravimas su vaikais, ne visada yra tinkamai pritaikytos, pavyzdžiui, jos ne visada yra nepralaidžios garsui.

- Valdžios institucijos turėtų užtikrinti aplinką, kuri garantuotų gynėjo ir vaiko bendravimo konfidencialumą.

Pavyzdys:

- advokatas ir jo nepilnametis klientas gali susitikti tinkamoje ir garsui nepralaidžioje patalpoje (teismo pastate, policijos nuovadose, sulaikymo centruose ir pan.);
- vaikas, iš kurio atimta laisvė, gali laisvai kalbėti telefonu, nebijodamas būti išgirstas.

- **Lietuvoje**, siekiant užtikrinti vertimo konfidencialumą (kai reikalingas vertimas), Baudžiamojo proceso kodeksas draudžia apklausti vertėją kaip liudytoją apie aplinkybes, kurias šis sužinojo verčiant pokalbius tarp įtariamojo ir jo advokato.
- Kai kuriuose **Belgijos** jaunimo teismų rūmuose yra patalpa teisininkams, kuria jie gali naudotis, kai reikia pasitarti su savo klientu – tai užtikrina jų bendravimo konfidencialumą. Vis dėlto kai kuriuose kituose šalies teismuose advokatai su savo klientais jiems rūpimus klausimus turi aptarti teismo rūmų koridoriuose, kur konfidencialumo užtikrinti neįmanoma.

12. Laisvas advokato pasirinkimas teisinės pagalbos kontekste

• ES IR TARPTAUTINIAI STANDARTAI

Tarptautiniai ir ES standartai numato laisvą advokato pasirinkimą, kaip antai Tarptautiniame pilietinių ir politinių teisių pakte, kuriame nurodoma kiekvieno kaltinamojo teisė gauti savo pasirinkto advokato pagalbą. Vis dėlto atkreiptinas dėmesys, kad minėti standartai pripažįsta, jog ši teisė nėra absoliuti ir jai taikomi tam tikri teisinės pagalbos sistemos būdingi apribojimai. Pavyzdžiui, **Europos Komisijos rekomendacijoje dėl įtariamųjų ar kaltinamųjų teisės į teisinę pagalbą baudžiamajame procese** teigiama, kad „nacionalinės teisinės pagalbos sistemos, pasirenkant teisinės pagalbos advokatą, turėtų kuo labiau atsižvelgti į įtariamųjų ar kaltinamųjų bei prašomų asmenų pageidavimus“ (2013/C 378/03, §13).

• PRIVALUMAI IR IŠŠŪKIAI

Laisvas advokato pasirinkimas padeda užmegzti pasitikėjimu grįstus santykius su advokatu. Tai gali palengvinti sklandų vaiko ir jo advokato bendravimą, o teisinė pagalba galėtų funkcionuoti geriau. Be to, dažniau gali būti pasirenkami advokatai, turintys aukštesnę vaikų atstovavimo kompetenciją (pvz., mokymosi ar studijų metu įgiję specialių kvalifikacijų, turintys vaikų atstovavimo patirties ir pan.).

Nors įtariamasis ar kaltinamasis vaikas gali pasirinkti savo advokatą pats, šiuo klausimu gali labai pagelbėti tėvai ar teisėti atstovai. Nepaisant visko, net jei advokatą pasirinko tėvai, advokatas turėtų prisiminti, kad jis atstovauja vaikui, o ne tėvams.

Šį kriterijų gali būti sunkiau įgyvendinti šalyse, kuriose advokatą savo nuožiūra ir sprendimu paskiria teisėjas.

- Teisinės pagalbos įstatymai ir kiti teisės aktai turėtų įtvirtinti **laisvo advokato pasirinkimo** principą ir užtikrinti jo praktinį įgyvendinimą.
- Kad būtų galima tinkamai pasirinkti advokatą, turėtų būti sudarytas **teisinės pagalbos advokatų sąrašas**, nurodant, kurie iš šių teisinės pagalbos teikėjų specializuojasi vaikų baudžiamajame justicijoje.
- Pagarbos laisvam advokato pasirinkimui principas reikalauja, kad vaikas taip pat turėtų **teisę pririnkus pakeisti advokatą**, teikiantį teisinę pagalbą.

- Daugelyje Europos šalių įstatymai garantuoja laisvą advokato pasirinkimą. Šiose šalyse yra galimybė laisvai pasirinkti advokatą, kuris vėliau bus paskirtas teikti teisinę pagalbą (vis dėlto tai turi būti advokatas, sutinkantis dalyvauti kaip teisinės pagalbos teikėjas). Tokia tvarka įprasta Suomijoje, Prancūzijoje, Vokietijoje, Italijoje, Lietuvoje, Švedijoje, Albanijoje ir Belgijoje. Pavyzdžiui, **Italijoje** įtariamai ir kaltinami vaikai gali pasirinkti savo advokatą iš advokatų, sutikusių dalyvauti procese ir suteikti teisinę pagalbą, sąrašo.

13. Galimybė pakeisti advokatą

• ES IR TARPTAUTINIAI STANDARTAI

UNICEF teisinės pagalbos vaikams gairėse teigiama, kad „jei santykiai su vaiku disfunkciniai ir šis prašo pakeisti advokatą, tuomet reikia gerbti vaiko teisę pasirinkti advokatą ir paaiškinti visus tokiu atveju atsirandančius keblumus“ (4 gairė).

• PRIVALUMAI IR IŠŠŪKIAI

Jei vaikas nesijaučia tinkamai atstovaujamas, svarbu, kad jis galėtų pakeisti advokatą. Tai svarbu ir žvelgiant per santykių prizmę: vaikas turėtų turėti galimybę pasitikėti advokatu ir jaustis suprastas; pagaliau tai daro didelę įtaką teisinės pagalbos kokybei.

Vaikams gali būti sudėtinga savarankiškai inicijuoti advokato pakeitimą, kita vertus, jie gali apskritai nežinoti apie savo teisę pakeisti advokatą. Be to, keliuose tirtose šalyse teisinės pagalbos atveju teisė į advokato keitimą nėra garantuota. Kai kuriose šalyse, nors vaikas gali pakeisti paskirtą nemokamą advokatą, naujasis advokatas nebus įtrauktas į teisinės pagalbos sistemą ir todėl prašys apmokėjimo už savo suteiktas paslaugas.

- Teisinę pagalbą reglamentuojantys įstatymai ir kiti teisės aktai turi garantuoti vaikui teisę pakeisti advokatą; šis advokato pakeitimas neturi sukelti išlaidų vaikui ar jo šeimai ir turi būti įmanomas teisinės pagalbos sistemos kontekste.
- Advokato pakeitimo procedūra turėtų būti labai paprasta, vaikui **žinoma** ir **prieinama**, kad jis galėtų ją atlikti vienas, t. y. ji jokiū būdu negali priklausyti nuo keičiamo advokato. Apie keitimo procedūrą vaikas turėtų būti informuotas tinkamai ir suprantamai.
- Teisinę pagalbą reglamentuojantys įstatymai ir kiti teisės aktai **neturėtų skatinti dažnai keisti advokatus**: pažymėtina, jog teisinės pagalbos tęstinumo principas išlieka svarbus.

Tyrimo metu apžvelgtų šalių praktikoje **galimybė pakeisti** advokatą dažniausiai atsiranda tada, kai pažeidžiamas pasitikėjimas arba yra nesutarimų tarp vaiko ir advokato, taip pat jei advokatas nevykdo įsipareigojimų.

Nors šios teisinio reguliavimo nuostatos gali būti laikomos esminiu pirmu žingsniu, jų tikrai nepakanka: Belgijoje vykdyto projekto „**My Lawyer, My Rights**“ metu buvo pabrėžta tai, kad nors advokatų keitimo procesas iš esmės nėra sudėtingas, jaunimui vis dar sunku jį inicijuoti. Vaikai paprastai nežino, kam skambinti ar kokios procedūros turėtų būti laikomasi.

14. Vaikai, kuriems reikalinga specializuota pagalba keliose srityse

Vaikams, kurie yra įtariamieji ar kaltinamieji, dėl jų ypatingos padėties gali prireikti teisinės pagalbos keliose teisės srityse. Tai, pavyzdžiui, taikoma vaikams migrantams, kurie taip pat yra kaltinamieji ar įtariamieji.

● ES IR TARPTAUTINIAI STANDARTAI

2012 m. Jungtinių Tautų naudojimosi teisine pagalba baudžiamosios teisės sistemoje principuose ir gairėse numatytas teisingumo principas (10 principas) – „būtina imtis specialių priemonių, kad būtų užtikrintas prieinamumas moterims, vaikams ir specialiųjų poreikių turinčioms grupėms, įskaitant, bet neapsiribojant, <...> **mažumomis**, <...>“

7 Prieiga per internetą: <https://lachild.eu/the-projects/mylawyer-myrights/presentation-of-the-project/>

čiabuviais ir aborigenais, asmenimis be pilietybės, prieglobsčio prašytojais, užsienio piliečiais, migrantais, pabėgėliais ir šalies viduje perkeltaisiais asmenimis. Tokios priemonės, įskaitant lytį ir amžių atitinkančias priemones, turėtų patenkinti **specialiuosius šių grupių poreikius**“ (§32).

Europos Vadovų Tarybos gairėse dėl vaiko interesus atitinkančio teisingumo teigiama, kad „gali prirėkti suteikti specialią apsaugą ir pagalbą labiau pažeidžiamiems vaikams, pvz., **migrantų vaikams, pabėgėliams ir prieglobsčio ieškantiems, nelydimiems vaikams <...>**“ (III, D, 2). Gairių aiškinamajame memorandume taip pat pabrėžiamas mokymų šiais klausimais organizavimo poreikis, jame nurodoma, kad „vaikų teisės galėtų ir turėtų būti įtrauktos į mokyklų ir konkrečių aukštojo mokslo sričių (teisės, psichologijos) studijų programas. Šios programos turėtų apimti vaikų teisių specifiką ir teisės aktus, susijusius su vaikų klausimais, pvz., šeimos teisę, nepilnamečių justiciją, **prieglobsčio ir imigracijos teisę** ir kt. Valstybės narės raginamos rengti specialiuosius mokymų kursus (§68).

● PRIVALUMAI IR IŠŠŪKIAI

Kai vaikas yra įtariamasis ar kaltinamasis ir šiuo tikslu jam paskiriamas advokatas, pastarasis galėtų labai padėti vaikui ir kitokio pobūdžio teisiniuose procesuose, pavyzdžiui, atliekant procesinius veiksmus, susijusius su migracija. Vis dėlto šių procesų metu keliami klausimai paprastai būna labai specifiniai ir jiems spręsti reikalinga tam tikra advokato specializacija. Jeigu vaikui su teisinės pagalbos poreikiu dviejose skirtingose teisės srityse būtų skiriamas abiejose srityse kompetentingas advokatas, toks advokatas galėtų tinkamai lydėti jį įvairiuose procesuose. Taip būtų išvengta teisininkų daugeto ir būtų kuriamas didesnis pasitikėjimas. Be to, vaikas, dalyvaujantis kelių rūšių procesuose, susiduria su daugybe skirtingų asmenų, kurių vaidmenų ir funkcijų jis ne visada gali suvokti. Vienas advokatas gali būti vaiko vedlys ir nukreipti jį teisinga linkme. Deja, praktikoje gana retai galima sutikti teisininkų, kurie specializuotųsi migracijos teisės ir vaikų baudžiamojo proceso teisės srityse.

- ➔ Institucija, atsakinga už advokato skyrimą įtariamajam ar kaltinamajam vaikui, turėtų įsitikinti, ar vaikui reikalinga kelių specializacijų advokato pagalba.
- ➔ Jei advokatą skirianti institucija nustato, kad įtariamajam ar kaltinamajam vaikui reikia pagalbos daugiau nei vienoje specializacijos srityje, ji pirmiausia turėtų paskirti šiose abiejose srityse besispecializuojantį advokatą, o jei tai neįmanoma, paskirti du advokatus.

- **Nyderlanduose** teisinę pagalbą prieglobsčio prašytojams teikia advokatai, kurie yra Nyderlandų advokatūros nariai ir yra registruoti Teisinės pagalbos taryboje. Jie turi atitikti keletą reikalavimų, įskaitant specializuotų kursų baigimą, būti Nyderlandų pabėgėlių tarybos Teisinės pagalbos pabėgėliams darbo grupės nariais ir laikytis specialaus vadovo – Geriausios prieglobsčio teisės praktikos standartų. Norėdami pratęsti savo privačią praktiką prieglobsčio srityje, advokatai privalo nuolat mokytis ir turėti bent dešimt prieglobsčio bylų per metus⁸.

15. Vaikams pritaikyta informacija apie teisinę pagalbą įtariamiesiems ar kaltinamiesiems vaikams

● ES IR TARPTAUTINIAI STANDARTAI

Teisė būti informuotam apie galimybę gauti teisinę pagalbą visiems asmenims, patekusiems į baudžiamąjį teisingumo sistemos akiratį, reglamentuojama tarptautiniu ir Europos lygmenimis.

Direktyva (ES) 2012/13 numato visų įtariamų ar kaltinamų asmenų teisę būti tinkamai informuotiems apie jų teises. **Direktyvoje (ES) 2016/800** patikslinama, kad įtariamai ar kaltinami vaikai turi būti informuoti apie jų teisę į teisinę pagalbą (6 straipsnis). Konkrečiai, įstatymas turi garantuoti, kad „policijos pareigūnai, prokurorai, teisminiai pareigūnai ir pareigūnai bet kurioje įstaigoje, kurioje asmenys yra įkalinami ar sulaikyti“, informuotų neatstovaujamus asmenis apie jų teises į teisinę pagalbą (2012 m. **JT teisinės pagalbos gairės**, 2 gairė).

Be to, **Europos Vadovų Tarybos gairėse dėl vaiko interesus atitinkančio teisingumo** primenama, kad vaikai visada turėtų būti nedelsiant ir tinkamai informuojami apie jų teises ir kad informacija turėtų būti teikiama „atsižvelgiant į jų amžių ir brandą, suprantama ir jautria lyčiai bei kultūrai kalba“ (IV, A, 1, §1).

⁸ The Asylum Appeals Procedure in Relation to the aims of European Asylum Systems and Policies (2020) Final Report. International Centre for Migration Policy Development, p. 93. Prieiga per internetą: <https://icmpd.org/content/download/48402/file/The%20Asylum%20Appeals%20Procedure%20in%20Relation%20to%20the%20aims%20of%20European%20Asylum%20Systems%20and%20Policies.pdf>

● PRIVALUMAI IR IŠŠŪKIAI

Dažniausiai pirmą kartą tapę įtariamaisiais arba kaltinamaisiais vaikai nežino savo procesinių teisių, įskaitant teisės į teisinę pagalbą. Vis dėlto jei vaikai bus tinkamai informuoti apie šią teisę, tai pagerins galimybę gauti teisinę pagalbą ir sumažins teisinio atsistovavimo atsisakymo atvejų skaičių.

Kaltinamieji ar įtariamieji vaikai dažnai nėra informuojami jų amžių atitinkančia kalba ir jų supratimo lygiu. Teisės sistema, ypač žodynas, yra labai sudėtingi, o tai apsunkina tinkamą situacijos suvokimą. Norint, kad vaikai suprastų, reikia supaprastinti ir pritaikyti pateikiamą informaciją.

- ➔ Vaikai turi būti **kuo anksčiau** informuoti apie jų teisę gauti advokatą ir teisinę pagalbą. Informacija turi būti pritaikyta prie vaiko specifikos (amžiaus, supratimo lygio, kalbos ir pan.) bei konteksto ir pateikta taip, kad būtų suprantama.
- ➔ Siekiant užtikrinti, kad vaikai suprastų informaciją, ji gali būti suteikta pasitelkiant specialiai pritaikytą vaikų teisių atmintinę. Reikėtų pažymėti, kad nors vaikams tinkamai parengta rašytinė medžiaga yra laikoma gera praktika, informacija neturėtų būti pateikta vien tik raštu ir visada turėtų būti išaiškinta žodžiu.
- ➔ Labai svarbu, kad **informacija apie teisinės pagalbos prieinamumą būtų pateikta nedelsiant**. Tai padeda eliminuoti tokias situacijas, kai vaikui nesuteikiamas advokatas per apklausą policijoje ar posėdį teisme dėl to, kad jis nesuvokia savo teisės turėti advokatą.

- ★ **Albanijoje** prokuroras ir policijos pareigūnas privalo imtis priemonių, griežtai laikydamiesi baudžiamojo proceso nuostatų, kad nedelsdami tiesiogiai arba per tėvus ar teisėtus atstovus informuotų vaiką apie jo teisę į nemokamą teisinę pagalbą ar bet kokią kitą būtinąją pagalbą.

Pokalbio su policijos pareigūnu pradžioje vaikui pateikiamas teisių bilis (teisių atmintinė). Vis dėlto tiek suaugusiesiems, tiek vaikams pateikiamas tas pats teisių bilis, o tai reiškia, kad jis nėra parašytas vaikams pritaikyta kalba.

16. Prieinama ir plačiai skleidžiama informacija apie teisinę pagalbą

• ES IR TARPTAUTINIAI STANDARTAI

Vadovaujantis **2012 m. Jungtinių Tautų naudojimosi teisine pagalba baudžiamosios teisės sistemoje principais ir gairėmis**, informacija apie teisinę pagalbą turi būti „prieinama plačiai visuomenei vietos valdžios įstaigose, švietimo bei religinėse institucijose bei skleidžiama žiniasklaidoje, įskaitant internetą, arba kitomis tinkamomis priemonėmis“ (2 gairė).

Europos Tarybos gairėse dėl vaiko interesus atitinkančio teisingumo nurodoma, kad „vaikams tinkama medžiaga, kurioje yra teisinės informacijos, turėtų būti prieinama ir plačiai platinama“ (IV, A, 1).

• PRIVALUMAI IR IŠŠŪKIAI

Projekto „LA CHILD“ tyrimas, atliktas 14 Europos šalių, neaptiko jokių informacinių kampanijų apie teisinę pagalbą vaikams. Tai rodo, kad tose šalyse tokių kampanijų yra mažai arba nėra iš viso.

Supaprastinta prieiga prie informacijos teisinės pagalbos tema turėtų padėti visiems tapti labiau informuotiems ir plėsti žinias apie šią konkrečią teisę. Turėtų būti informuoti ir vaikai, ir tėvai, ir su vaikais kasdien dirbantys specialistai. Šie specialistai gali būti įvairūs, jų realiai dirbamas darbas gali būti labai nutolęs nuo teisinių klausimų. Tačiau net jei jie nėra teisės specialistai, jie vis tiek gali perteikti bendrą ir naudingą informaciją.

Vaikai neturėtų laukti, kol taps įtariamaisiais ar kaltinamaisiais, kad būtų tinkamai informuoti apie jų teisę į teisinę pagalbą. Tuo tikslu valdžios institucijos galėtų:

- Parengti **informacinę kampaniją apie vaikų teises**, įskaitant jų teisę į teisinę pagalbą, arba kampanijas apie teisinę pagalbą konkrečiai. Ši kampanija turėtų būti tinkama vaikams. Tai reiškia, kad jos metu skleidžiama informacija turėtų būti lengvai prieinama ir suprantama.
- Šviesti vaikus apie teises ir teisingumą mokyklose.
- Parengti **vaikams tinkamą** medžiagą, kurioje būtų aktuali informacija apie vaikų teisę į teisinę pagalbą. Ši medžiaga turėtų būti platinama visose atitinkamose tarnybose ir institucijose.
- Informuoti su vaikais dirbančius specialistus (pvz., mokytojus, socialines tarnybas ir pan.), kad jie galėtų perduoti šią informaciją vaikams, su kuriais dirba.

- * **Suomijoje** visi jaunesniųjų klasių moksleiviai dalyvauja paskaitose apie Suomijos teisinę sistemą, jos įtrauktos į mokymosi programą.
- * **Belgijoje** vykdomo „DCI-Belgium“ projekto „*Dans la peau de...*“⁹ tikslas – didinti informuotumą ir šviesti vaikus apie teisingumą. Mokyklose vedami seminariai, kuriuose mokiniai gali būti supažindinti su vaikų teisėmis teisinio proceso metu (įskaitant galimybę gauti teisinę pagalbą), proceso dalyviais, filosofija ir įtariamųjų ar kaltinamųjų vaikų baudžiamojo proceso etapais.

17. Bendri teisinės pagalbos standartai advokatams, dirbantiems su vaikais

• ES IR TARPTAUTINIAI STANDARTAI

2012 m. Jungtinių Tautų naudojimosi teisine pagalba baudžiamosios teisės sistemoje principuose ir gairėse teigiama, kad valdžios institucijoms būtina priimti „vaikams pritaikytus teisinės pagalbos paslaugų standartus ir profesinius elgesio kodeksus“ (11 principas, §58).

• PRIVALUMAI IR IŠŠŪKIAI

Specialiai parengtos gairės, skirtos su vaikais dirbantiems advokatams, galėtų nustatyti teisinės pagalbos teikimo standartą. Be to, tokia priemonė padėtų advokatams, teikiantiems teisinę pagalbą vaikams, geriau suvokti savo vaidmenį ir specifinius aspektus, į kuriuos reikia atsižvelgti bendraujant ir teikiant teisinę paslaugą vaikams.

Rekomendacinio pobūdžio profesinių dokumentų, kurie paaiškina advokato vaidmenį įvairiomis aplinkybėmis, parengimas gali padėti teisininkams geriausiai atlikti savo pareigas ir užtikrinti, kad vaikų teisės būtų gerbiamos.

- ➔ Teisinės pagalbos institucijos turėtų **priimti gaires dėl teisinės pagalbos teikimo įtariamiesiems ir kaltinamiesiems vaikams**. Šios gairės taptų vadovu, kurio turėtų laikytis advokatai, ir profesinių mokymų pagrindu. Minėtas dokumentas galėtų būti pagrįstas šiomis gairėmis, pritaikius jas prie nacionalinio konteksto.

9 Prieiga per internetą: <https://www.dei-belgique.be/index.php/component/jdownloads/send/49-productions/526-projet-dtpd-brochure-de-presentation-2020-2021.html>

- ✦ UNICEF ECARO parengė **Vaikams tinkamos teisinės pagalbos gaires (2018 m.)** – praktinę priemonę, padedančią tiek patyrusiems, tiek naujai kvalifikuotiems teisininkams jų kasdieniame darbe vaikų teisių srityje.
- ✦ Šios gairės skirtos valstybės finansuojamiems ir privačios praktikos advokatams, advokatų padėjėjams ir kitiems teisininkams, kurie teikia teisinę pagalbą vaikams civilinio, baudžiamojo, administracinio ir atkuriamojo teisingumo bylose bei atstovauja vaikams bylose, kurias nagrinėja nacionaliniai, regioniniai ir tarptautiniai žmogaus teisių priežiūros subjektai.
- ✦ Vykdamt europinį projektą „**My Lawyer, My Rights**“¹⁰ buvo sukurtas praktinis vadovas teisininkams, atstovaujantiems įtariamiesiems ar kaltinamiesiems vaikams.
- ✦ **Čekijos Respublikoje** nacionaliniu lygmeniu yra parengtas dokumentas „**Profesiniai standartai įgyvendinant vaikų socialinę ir teisinę apsaugą**“, kuris galėtų būti laikomas specialiu teisinės pagalbos vaikams gairių rinkiniu.

10 Prieiga per internetą: <https://lchild.eu/the-projects/mylawyer-myrights/manuals/>

18. Vaikams teikiamos teisinės pagalbos priežiūra ir skundų nagrinėjimo tvarka

• ES IR TARPTAUTINIAI STANDARTAI

Tarptautiniu ir nacionaliniu lygmeniu vis daugiau dėmesio skiriama teisinės pagalbos kokybės gerinimui. Šiuo požiūriu **2012 m. Jungtinių Tautų naudojimosi teisine pagalba baudžiamosios teisės sistemoje principuose ir gairėse** teigiama, kad „teisinės pagalbos teikėjai, dirbantys su vaikais ir jų labai, prirėikus turėtų būti reguliariai tikrinami, siekiant užtikrinti jų tinkamumą darbui su vaikais“ (11 principas, §58).

Europos Vadovų Tarybos gairėse dėl vaiko interesus atitinkančio teisingumo teigiama, kad „vaikai turėtų turėti teisę naudotis tinkamais nepriklausomais ir veiksmingais skundų nagrinėjimo mechanizmais“; tai taip pat turėtų būti taikoma teikiant teisinę pagalbą.

• PRIVALUMAI IR IŠŠŪKIAI

Vienas iš būdų užtikrinti teisinės pagalbos vaikams kokybę yra įdiegti sistemą, kuri prižiūri advokatų darbą su vaikais. Tai galėtų suteikti papildomas garantijas veiksmingam įtariamųjų ar kaltinamųjų vaikų teisiniam atstovavimui. Iki šiol daugelis Europos šalių vis dar neturi struktūros ar gairių, skirtų vaikams teikiamos teisinės pagalbos kokybei įvertinti. O kur tokia sistema egzistuoja, ji nėra pakankamai efektyvi.

Advokatų darbo stebėseną yra jų gebėjimų ir tinkamumo dirbti su įtariamaisiais ir kaltinamaisiais vaikais patikrinimas. Norint iš tikrųjų patikrinti teisinės pagalbos srityje dirbančius praktikus, tikslingiausia būtų stebėti ir įvertinti keletą elementų, tokių kaip šių teisininkų prieinamumas, taip pat jų siūlomos teikti pagalbos pobūdis, jų gebėjimas bendradarbiauti su kitais specialistais siekiant bendrų vaiko interesų, jų teisinės žinios bei bendravimo su atstovaujamaisiais vaikais įgūdžiai.

Advokatų asociacijoms, kurios būtų idealios kandidatės šiai kontrolei atlikti dėl savo profesijos nepriklausomumo, trūksta išteklių, reikalingų tinkamam tyrimui ir kontrolei atlikti. Visgi būtų reikalingi sistemingi stebėsenos mechanizmai, padedantys kontroliuoti vaikams teikiamos teisinės pagalbos kokybę.

Daugeliu atvejų pagrindinis kokybės kontrolės mechanizmas yra skundų, gautų iš teisinės pagalbos gavėjų, įvertinimas. Įvairiose šalyse skundo pateikimas yra vienintelis būdas išreikšti nuomonę apie teisinės pagalbos paslaugas. Tačiau ši praktika taikoma retai, ypač vaikų atvejais, nes skundo nagrinėjimo procedūra pareiškėjams nėra žinoma arba suvokiama kaip sudėtinga.

- Advokatų asociacijos turėtų įdiegti dviejų rūšių kokybės kontrolę: *a posteriori* (skundų priėmimas) ir *a priori* (tarpusavio peržiūra, reguliarūs paklausimai, nuolatinio mokymosi kontrolė). Šie mechanizmai suponuoja, kad advokatų asociacijoms, atliekančioms „kokybės kontrolės“ funkciją, turi būti suteikta pakankamai laiko, išteklių ir nepriklausomybės, kad būtų užtikrinta, jog ši kontrolė yra veiksminga.
- Vaikai baudžiamajame procese turėtų turėti atvirą galimybę skųstis ir turėti teisę konfidencialiai pateikti skundus nepriklausomai institucijai.
 - Skundų nagrinėjimo tvarka turėtų būti **pritaikyta vaikams**. Skundų nagrinėjimo tvarka turėtų būti **paprasta ir suprantama vaikams**, ypač kalbant apie vartojamą kalbą.
 - Reikėtų apsarstyti **skundų pateikimą naudojant skaitmeninių technologijų sprendimus** (pvz., programėles vaikams prieinamuose įrenginiuose).
 - Reikėtų apsarstyti priemones **veiksmingam, nepriklausomam ir konfidencialiam skundų mechanizmui** užtikrinti.

- ✳ **Belgijoje** teisinės pagalbos kokybę stebi ir vertina Advokatūra. Antrinės teisinės pagalbos kompendiumas nurodo, kad paslaugų kokybės kontrolė vykdoma dviem lygmenimis:
 - *ex ante*, visų pirma reikalaujant pagrįsti, kodėl advokatas nori pasirinkti deklaruotą specializaciją arba įpareigojant dalyvauti mokymų kursuose, kuriuos būtina lankyti siekiant būti įtrauktam į teisinę pagalbą teikiančių advokatų sąrašą;
 - *ex post* kontrolė, susijusi su teikiamų paslaugų efektyvumu ir kokybe bei suteikianti teisę Advokatų tarybai nustatyti specialias sąlygas advokatui, siekiančiam pasilikti sąrašė, suspenduoti jo vietą sąrašė arba iš jo išbraukti.

ANTRA DALIS

GAIRĒS TEISINĒS PAGALBOS TEIKĒJAMS

Įvadas: svarbiausia užtikrinti vaiko interesus

Tarptautinės **Vaiko teisių konvencijos** 3 straipsnyje teigiama, kad visų veiksmų, susijusių su vaikais, atvejais pirmiausia turi būti atsižvelgiama į vaiko interesus. Todėl vaiko, kuris yra įtariamasis ar kaltinamasis, gerovė visada turėtų būti lemiamas veiksnys nagrinėjant jo bylą.

Šis principas taip pat turi įtakos advokato darbui. Advokato vaidmuo – ginti savo kliento teises ir būti jo atstovu. Todėl, kalbant apie vaiko interesus, pagrindinis advokato vaidmuo yra **užtikrinti, kad jie būtų tinkamai įvertinti ir į juos būtų atsižvelgta priimant bet kokius su vaiku susijusius sprendimus** (sprendimus priima teisėjas, įkurdinanti institucija ir kt.). Todėl advokatas turėtų gebėti įvertinti galimą visų sprendimų, galinčių paveikti vaiką, jo fizinę bei psichologinę gerovę, poveikį (teigiamą ar neigiamą). Advokato, kaip atstovo, vaidmuo šiuo atžvilgiu yra lemiamas ta prasme, kad jis padeda vaikui išreikšti savo mintis sprendimus priimančiai institucijai (teisėjui) ir atstovauja vaiko interesams, o geriausi vaiko interesai turi būti vertinami atsižvelgiant į įvairius kriterijus, įskaitant ir jo paties nuomonę.

Pagal **Europos Tarybos gaires dėl vaiko interesus atitinkančio teisingumo, advokatas neturi siūlyti to, kas, jo nuomone, labiausiai atitinka vaiko interesus** (kaip darytų globėjas ar valstybės gynėjas). Kaip ir suaugusiojo kliento atveju, jis **turėtų išsiaiškinti vaiko nuomonę ir požiūrį ir juos ginti**. Advokatas turėtų stengtis gauti vaiko sutikimą dėl geriausios taikytinos gynybos strategijos, ir vaikas šį sprendimą turėtų priimti turėdamas kuo platesnę informaciją apie įmanomus variantus. Jei advokatas nesutinka su vaiko nuomone, jis turėtų pabandyti jį perkalbėti, kaip kad elgtųsi su bet koku kitu klientu. „Vaikai turėtų būti vertinami kaip visaverčiai, savo teises turintys klientai, o vaikams atstovaujantys advokatai turėtų perteikti vaiko nuomonę.“

Kai kuriose situacijose advokatas, atlikdamas vaiko atstovo vaidmenį, gali pasisakyti už dalykus, kurie iš tikrųjų neatitinka geriausių vaiko interesų. Nepaisant to, jo pareiga yra išsakyti vaiko nuomonę sprendimą priimančioms institucijoms.

19. Teisinės pagalbos teikėjo prieinamumas ir dalyvavimas kiekviename baudžiamojo proceso etape

• ES IR TARPTAUTINIAI STANDARTAI

ES direktyvoje (ES) 2016/800 reikalaujama, kad valstybės narės užtikrintų, jog „vaikams būtų suteikta advokato pagalba nedelsiant, kai jiems pranešama, kad jie yra įtariamieji ar kaltinamieji“. Joje išvardijami proceso etapai, kai advokato dalyvavimas kartu su vaiku yra ypač svarbus: prieš bet kokį teismo posėdį, atliekant tyrimo ar įrodymų rinkimo veiksmus, nepagrįstai nedelsiant nuo laisvės atėmimo momento arba deramu laiku prieš vaikui atvykstant į teismą (6 straipsnis).

• PRIVALUMAI IR IŠŠŪKIAI

Teisinės pagalbos teikėjo dalyvavimas įvairiuose bylos nagrinėjimo etapuose yra svarbi garantija, kad bus laikomasi vaiko procesinių teisių. Be to, vieno ir to paties advokato dalyvavimas viso proceso metu yra labai svarbus pasitikėjimu grįstiems santykiams su vaiku, taigi ir kokybiškam jo atstovavimui.

Teisinės pagalbos teikėjo, ypač to paties advokato, prieinamumas per visą procedūrą yra didelis iššūkis, nes svarbūs proceso etapai paprastai planuojami atsižvelgiant ne į advokato prieinamumą, bet tik į tyrimo ar proceso poreikius. Be to, teisinės ar finansinės kliūtys gali trukdyti teisinės pagalbos teikėjui dalyvauti kiekviename proceso etape, pavyzdžiui, jei teisinės pagalbos advokatams nemokama už tam tikrus veiksmus.

- Laiku atvykite į teismą arba policijos nuovadą.
- Įspėkite teismo arba policijos nuovados atsakingus žmones, jei negalite atvykti laiku, kad šie surastų vaikui pakaitinį advokatą.
- Informuokite vaiką apie šį pakeitimą.

- Siekdami užtikrinti, kad jų nepilnamečiam klientui būtų suteikta pagalba kiekviename proceso etape, kai kurie advokatai, dalyvavę projekto „LA CHILD“ tyrime Belgijoje, teigė, kad **renkasi darbą poromis**.

Tokiu atveju vaikas turi savo advokatą, kurį, jei šis negali atvykti, gali pakeisti jo partneris, kad padėtų vaikui tam tikrais proceso klausimais.

Tokio sprendimo privalumai:

- Tai padeda išvengti situacijų, kad kažkuriuo bylos nagrinėjimo metu šalia vaiko nebūtų advokato.
- Advokatas gali iš anksto informuoti vaiką, kad jį pakeis patikimas kolega (kai įmanoma numatyti tokį pakeitimą). Taip vaikui nebus netikėtas šio advokato dalyvavimas ir bus galima išlaikyti pasitikėjimą.
- Anksčiau paskirtas advokatas gali instruktuoti savo kolegą naująjį advokatą prieš susitikimą su vaiku. Taip vaikui nereikės kartoti savo pasakojimo ar pradėti nuo nulio su naujuoju advokatu.
- Anksčiau paskirtas advokatas gali užtikrinti tinkamą tolesnę veiklą konsultuodamasis su jį pakeitusiu kolega.

20. Vaiko gynyba

• ES IR TARPTAUTINIAI STANDARTAI

Pagal **ES direktyvą (ES) 2016/800**, vaikams turėtų padėti advokatai, „kad jie galėtų veiksmingai naudotis teisėmis į gynybą“ (6 straipsnio 2 dalis).

2012 m. JT naudojimosi teisine pagalba baudžiamosios teisės sistemoje principuose ir gairėse primenama apie vaiko „teisę į teisinę ar kitokią tinkamą pagalbą rengiantis ir pristatant savo gynybą“ (11 gairė, 58, b).

• PRIVALUMAI IR IŠŠŪKIAI

Kadangi vaikai yra pažeidžiami ir neturi tokių gebėjimų suprasti teisinę sistemą kaip suaugusieji, jų teisių gynyba dar labiau priklauso nuo advokato. Ginti vaiką reiškia užtikrinti, kad būtų gerbiamos jo teisės, ir jo vardu apginti jo poziciją prieš teisėją.

Be to, kaip teigė viena iš projekto „LA CHILD“ tyrimo metu apklaustų advokačių, advokatų vaidmuo yra „teisiškai įvertinti situaciją, pažvelgti į situaciją ne tik per vaiko interesus, bet ir per teisinę prizmę“. Vaiko advokato vaidmuo ypatingas – jis turi užtikrinti, kad būtų paisoma vaiko teisių, ypač procesinių. Advokatė iliustruoja: „Pavyzdžiui, jei apsau-

gos kameros įrašė vaiko veidas neryškus, jūs tai aiškiai pažymite – juk niekas kitas to nepadarys.“

- Advokatas turi **parengti vaiko kliento teisinę gynybą**. Tai reiškia, kad reikia apsvarstyti geriausią teisinės gynybos strategiją kartu su vaiku, jam dalyvaujant, kad būtų atsižvelgta į jo poreikius ir pageidavimus.
- Kitas pagrindinis advokato vaidmuo – **užtikrinti, kad būtų tinkamai gerbiamos visos vaiko teisės, ypač procesinės**, pavyzdžiui, teisė į konfidencialumą ir privatumą, teisė būti informuotam, teisė dalyvauti ir kt.

21. Galimybė gauti reikiamą informaciją

● ES IR TARPTAUTINIAI STANDARTAI

Direktyvoje (ES) 2016/800 nurodyta vaiko teisė būti informuotam: „Kai vaikams pranešama, kad jie yra įtariamieji ar kaltinamieji baudžiamajame procese, jie turi būti nedelsiant informuoti apie savo teises pagal Direktyvą 2012/13/ES ir apie bendrus proceso eigos aspektus“ (4 straipsnis).

Ši teisė į informaciją primenama **Europos Tarybos gairėse dėl vaiko interesus atitinkančio teisingumo**, kuriose išvardijama informacija, kuri turi būti suteikta vaikams „nuo pat pirmojo jų susidūrimo su teisingumo sistema“. Tokio pobūdžio informacija, kaip informacija apie vaiko teises, teisingumo sistemos veikimą ir procedūras, jam pareikštus kaltinimus ir bendrą teismo proceso eigą, turi būti pateikta vaikui visada atsižvelgiant į jo supratimo lygį (IV, A, 1, 1, 1).

● PRIVALUMAI IR IŠŠŪKIAI

Vaiko informavimas ir įsitikinimas, kad jis supranta proceso esmę, leidžia jam naudotis savo teisėmis, disponuojant visais faktais, o tai yra esminė prielaida vaiko teisei būti išklausytam įgyvendinti.

Vaiko gebėjimas suprasti ir įsiminti informaciją, kurią jam perduoda advokatas, priklauso nuo daugelio veiksnių, įskaitant vaiko amžių, brandą, kalbos mokėjimą, ankstesnę patirtį, nuovargį ir emocinę būseną.

Tačiau daugeliu atvejų advokatai neturi laiko išsamiai paaiškinti vaikui visą procedūrą. Kartais advokatai susitinka su vaiku jau posėdžio metu, todėl neturi laiko pranešti jam visos reikalingos informacijos.

- Advokatas yra privilegijuotas tarpininkas, bendraujantis su vaiku viso proceso metu. Todėl jis turi **pareigą informuoti vaiką apie** konkrečias aplinkybes, susijusias su jo **teisėmis ir procesu**.
- Kalbant apie informaciją apie teises ir procesą, advokatas turėtų „suteikti **kuo išsamesnę informaciją atsižvelgdamas į konkrečią vaiko situaciją**“ („LA CHILD“ projekto ataskaita), advokatas turėtų:
 - informaciją suteikti **kiekvienam vaikui pritaikytu būdu**, atsižvelgdamas į jo amžių, pažeidžiamumą, gebėjimą suprasti, patirtį ir žinias apie teisingumą bei emocinę būklę;
 - atsižvelgdamas į tai, advokatas turėtų pateikti kuo **aiškesnę, išsamesnę bei situaciją atitinkančią informaciją**;
 - gali būti naudinga naudoti vaikams pritaikytą medžiagą;
 - pasirūpinti, kad **vaikas nepaskęstų informacijoje**. Tai **pusiausvyros** tarp pareigos suteikti informaciją ir vaiko poreikių klausimas, kurį advokatas turės išanalizuoti kiekvienu konkrečiu atveju.
- Tarp svarbios informacijos, kurią turėtų gauti vaikas, **advokatas turėtų paaiškinti**:
 - jam pateikiamus kaltinimus;
 - advokato vaidmenį;
 - teisingumo sistemos apsaugos logiką, taikomą vaikų atžvilgiu;
 - kaip vyks procedūra, koks bus įvairių dalyvių vaidmuo ir kokie galimi rezultatai;
 - apeliacijos galimybes;
 - konkrečias vaiko teises kiekviename proceso etape (pvz., teisę tylėti, prašyti nutraukti posėdį, kad galėtų pasikalbėti su advokatu, neatsakinėti į tam tikrus klausimus ir pan.).

„Kartais šiek tiek įsijauti ir susitelkti į faktus: keletą kartų nepaaiškinau teisių tinkamai (pavyzdžiui, teisės tylėti) ir dėl to pasigailėjau. Tikrai reikia primygtinai to reikalauti, nes kartais per teismo posėdį jie kai ko neprisimena ir sugalvoja bet ką, kad tik galėtų atsakyti.“
(Vaikų advokatas Belgijoje)

- Geroji šios informacijos perdavimo vaikams praktika – parengti tam tikrą vaikams pritaikytą medžiagą, kurioje būtų pateikta svarbi teisinė informacija, ir padaryti ją plačiai prieinamą, kaip siūloma **Europos Tarybos gairėse dėl vaiko interesus atitinkančio teisingumo** (IV, A, 1).
- **Belgijoje** pagal „DCI-Belgium“ projektą CRBB 2.0 buvo sukurtos ir įrašytos vaikams pritaikytos tinklalaidės¹¹, kuriose aiškinamas įvairių nepilnamečių justicijos dalyvių (advokato, teisėjo ir kt.) vaidmuo, siekiant padėti jiems susipažinti su šia teisingumo sistema.

22. Advokato, kaip vaiko atstovo, vaidmuo

● ES IR TARPTAUTINIAI STANDARTAI

Advokatas turi „įgarsinti vaiko žodį“, kaip nurodyta **Europos Tarybos Ministrų Komiteto (CoE) gairėse dėl vaiko interesus atitinkančio teisingumo**: „Vaikai turėtų būti vertinami kaip visaverčiai, turintys savo teises klientai, ir vaikams atstovaujantys advokatai turėtų perteikti vaiko požiūrį“ (VI, D 2 40 p.), net jei jis nesutinka su vaiko nuomone, kaip nurodyta **UNICEF Gairių** 2 gairėje: „Labai svarbu, kad vaiko teisinis atstovas nenuitylėtų vaiko nuomonės, net jei atstovas nesutinka su vaiko reiškia nuomone, nes atstovo vaidmuo yra gauti informuoto vaiko sutikimą dėl geriausios strategijos.“

„Jūsų vaidmuo – būti vaiko atstovu. Paklauskite jo, ko jis nori paklausti ir ką nori pasakyti teisėjui, o tada padėkite jam tai pasakyti.“
(Vaikų advokatas Belgijoje)

¹¹ Prieiga per internetą: <http://www.childrensrighsbehindbars.eu/outputs/crbb-2-0-outputs/children-s-empowerment>

● PRIVALUMAI IR IŠŠŪKIAI

Bendrauti su vaikais, ypač kai jie yra nepakankamai subrendę, nėra lengva. Advokatams dažnai sunku žinoti, kaip geriausiai išreikšti nuomonę tokiose bylose.

Nuosekliai laikantis vaiko pozicijos užtikrinama, kad bus atsižvelgta į geriausius vaiko interesus ir kad bus gerbiamos vaiko teisės būti išklausytam ir dalyvauti procese (kad ir netiesiogiai).

- Advokato funkcija – **sustiprinti vaiko subjektyvią nuomonę byloje** ir kompensuoti jo žinių ir patirties apie teisminę kultūrą ir sistemą trūkumą proceso metu. Advokatas privalo atsižvelgti į vaiko nuomonę ir suteikti jai deramą reikšmę proceso metu. Jis taip pat turėtų gerbti vaiko nuomonę, net jei su ja nesutinka. Šiuo atveju jo vaidmuo – patarti vaikui dėl galimų jo sprendimų pasekmių, tačiau galiausiai gerbti tai, ko reikalauja vaikas.
- Advokatas turėtų:
 - įsitikinti, kad jis gerai supranta vaiko prašymus;
 - aiškiai perteikti teismui ir kitoms atitinkamoms institucijoms vaiko interesus, pažiūras ir jausmus;
 - tinkamai informuoti vaiką apie poveikį, kurį sukels šių institucijų dalyvavimas;
 - patikrinti, ar teisėjas savo sprendimuose tinkamai atsižvelgė į vaiko nuomonę;
 - skatinti ir užtikrinti vaiko dalyvavimą;
 - apsaugoti ir įsikviesti, kai aplinka yra netinkama arba priešiška vaiko dalyvavimui, pavyzdžiui, jei užduodami klausimai yra klaidinantys arba gali turėti įtakos atsakymui, arba jei posėdžio viešumas gali turėti neigiamą poveikį vaiko dalyvavimui;
 - patikrinti, ar tempas pritaikytas vaikui, ir prireikus paprašyti padaryti pertrauką;
 - užtikrinti, kad vaiko dalyvavimas nesukeltų rizikos jam pačiam;
 - palaikyti grįžtamąjį ryšį: informuoti vaiką apie teisėjo sprendimą ir apie tai, kiek teisėjas atsižvelgė į jo prašymus ir poreikius;
 - užtikrinti, kad vaikas nebūtų verčiamas dalyvauti prieš savo valią. Vaikas turėtų būti informuotas, kad jis gali bet kada sustabdyti savo dalyvavimą procese, taip pat apie pasekmes, kurias tai sukels.

23. Atstovauti vaikui, o ne jo tėvams ar teisėtiems globėjams

● ES IR TARPTAUTINIAI STANDARTAI

2012 m. JT naudojimosi teisine pagalba baudžiamosios teisės sistemoje principuose ir gairėse nustatyta, kad vaikai turi „teisę <...> į advokatą, paskirtą atstovauti vaikui procese, kai kyla arba gali kilti interesų konfliktas tarp vaiko ir jo tėvų ar kitų susijusių šalių“.

Tokia pati rekomendacija pateikta ir **Europos Tarybos gairėse dėl vaiko interesus atitinkančio teisingumo**: „Vaikai turi turėti teisę į savo advokatą ir atstovavimą jų vardu procese, kur yra ar gali kilti interesų konfliktas tarp vaiko ir jo tėvų ar kitų susijusių šalių“ (IV, D., 2, §37).

● PRIVALUMAI IR IŠŠŪKIAI

Dėl vaikų amžiaus ir nebrandumo advokatui kartais sunku įsitikinti, kad tėvai ar kiti suaugusieji nėra padarę įtakos vaiko nuomonei ir norams.

Advokatas visada turėtų remtis tik tuo, ką išreiškia ir ko nori pats vaikas. Vaikas yra pagrindinis klientas. Svarbu, kad vaikas jaustųsi esąs proceso centre ir kad suaugusieji neapartinėtų ir nespřstų vaiko bylos jam nedalyvaujant. Be to, pagarba vaiko nuomonei ir norams padeda sukurti pasitikėjimą tarp advokato ir jo nepilnamečio kliento.

Byloje, kurioje kyla interesų konfliktas, tampa dar svarbiau, kad advokatas aiškiai pasisakytų už vaiką, nes tai padės vaikui jausti paramą.

- ➔ Teisės specialistas privalo visų pirma veikti pagal **vaiko nurodymus** ir jo **interesai**, bet ne jo šeimos narių ir (arba) teisinių atstovų interesus.

- * **Lietuvoje** vaiko ir tėvų interesų konflikto klausimas yra paliestas Baudžiamojo proceso kodekse, kuriame teigiama, kad įtariamojo, kaltinamojo, nuteistojo arba nukentėjusiojo atstovai pagal įstatymą gali dalyvauti procese ir ginti savo atstovaujamojo proceso dalyvių interesus, jeigu šie yra nepilnamečiai, išskyrus atvejus, kai tai prieštarautų nepilnamečio asmens interesams ar pakenktų baudžiamajam procesui.

24. Konfidencialumo užtikrinimas

• ES IR TARPTAUTINIAI STANDARTAI

Direktyvoje (ES) 2016/800 primenama valstybių pareiga užtikrinti, kad vaikai turėtų teisę be pašalinių susitikti ir bendrauti su jiems atstovaujančiu advokatu visais pagrindiniais proceso etapais. Direktyvoje pabrėžiama, kad turi būti tinkamai laikomasi bet kokios formos vaiko ir jo advokato bendravimo konfidencialumo. Toks bendravimas apima susitikimus, korespondenciją, pokalbius telefonu ir kitų pagal nacionalinę teisę leidžiamų formų bendravimą (6 straipsnio 5 dalis bei 4 dalies a ir b punktai).

• PRIVALUMAI IR IŠŠŪKIAI

Patalpos, kuriose bendraujama su vaikais, ne visada yra tinkamos, pavyzdžiui, jos ne visada turi garso izoliaciją.

Paprastai vaiko atstovai (tėvai, globėjai ir kiti asmenys) turi teisę dalyvauti vaiko apklausose ir susitikimuose su advokatu. Tačiau tam tikrais atvejais, kai tai gali pakenkti vaiko interesams arba kai vaikas nepageidauja, kad jie dalyvautų, vaikui turi būti suteikta galimybė dalyvauti apklausoje vienam. Belgijos teisininkai, dalyvavę projekto „LA CHILD“ tyrime, teigė, kad jei vaikas nenori, kad susitikime dalyvautų jo tėvai ir (arba) globėjai ar kitas asmuo, susitikimui vien tik su minėtais asmenimis galima skirti laiką atskirai prieš ar po tokio konfidencialaus susitikimo.

- Užtikrinkite tinkamas sąlygas vaiko apklausoms privatumo ir konfidencialumo požiūriu, pavyzdžiui, apklausas renkite garsui nepralaidžiose patalpose, nedalyvaujant tretiesiems asmenims (išskyrus atvejus, kai tai atitinka vaiko interesus).
- Gerbkite vaiko norus ir, jei tai tikslinga ir atitinka vaiko interesus, suteikite jam galimybę kalbėti nedalyvaujant tėvams, globėjams ar kitiems teisiniams atstovams.

• **Belgijoje** Vokietakalbių ir prancūzakalbių advokatų asociacijos etikos kodekse nustatyta, kad policijoje sulaikyto vaiko advokatas prieš policijos apklausą privalo surengti konfidencialią konsultaciją su vaiku vietoje (2.24bis straipsnis). Kodekse taip pat nustatyta, kad advokatai, kurie teiks pagalbą vaikui, iš kurio nėra atimta laisvė ir kuris yra iškviestas į apklausą, šią konfidencialią konsultaciją, pageidautina, turi surengti savo biure, o jei tai neįmanoma, – apklausos vietoje, įsitikindami, kad turi pakankamai laiko, kad ši konsultacija būtų naudinga. Be to, kai advokatai dalyvauja Jaunimo teisme, pirmasis susitikimas su vaiku vyksta teismo pastate. Kai kuriuose teismuose tam yra skirta atskira patalpa.

25. Atstovavimas vaikui, kuriam atimta laisvė

• ES IR TARPTAUTINIAI STANDARTAI

ES ir tarptautiniuose standartuose nustatytos konkrečios vaikų procesinės teisės, susijusios su laisvės atėmimu, įskaitant tai, kad laisvės atėmimas gali būti taikomas tik kaip kraštinė priemonė ir tik trumpiausiam tinkamam laikotarpiui; taip pat numatoma būtinybė periodiškai peržiūrėti sprendimą. Šios garantijos numatytos **Direktyvos (ES) 2016/800** 10 straipsnyje. Šioje direktyvoje, atitinkančioje **JT vaiko teisių konvenciją**, išsamiai aptariamos specialios sąlygos, kurių turi būti laikomasi laisvės atėmimo atveju (12 straipsnis), ir valstybėms narėms rekomenduojama pirmiausia sutelkti dėmesį į su laikymui alternatyvias priemones (11 straipsnis).

Greita teisinės pagalbos galimybė taip pat yra pagrindinė vaiko, iš kurio atimama laisvė, teisė, įtvirtinta **JT vaiko teisių konvencijos** 37 straipsnyje ir numatyta kituose tarptautiniuose standartuose. **JT Vaiko teisių komitetas** nurodo, kad „neturi būti jokių apribojimų vaikui bet kuriuo metu konfidencialiai bendrauti su savo advokatu ar kitu pagalbos teikėju“ (CRC/C/GC/24, § 95, e).

• PRIVALUMAI IR IŠŠŪKIAI

Laisvė iš įtariamųjų ar kaltinamųjų vaikų gali būti atimta įvairiais proceso etapais ir įvairiomis aplinkybėmis, įskaitant sulaikymą ir suėmimą policijoje, ikiteisminį suėmimą ir suėmimą po nuosprendžio priėmimo.

Užtikrinti, kad šie vaikai galėtų gauti tinkamą teisinę pagalbą, yra ypač svarbu, nes tai padeda garantuoti ne tik pagarbą jų pagrindinėms teisėms sulaikymo metu, bet ir apsaugą nuo smurto (įskaitant kankinimą ar kitokį nežmonišką ar žeminantį elgesį), galimybę mokytis ir palaikyti ryšius su šeima. Tai taip pat reikšminga ir todėl, kad bus atliekami įvairūs procesiniai veiksmai ir priimami sprendimai, susiję su vaiku, taigi reikalinga, kad vaikas galėtų pasirengti gynybai kartu su savo atstovu.

Vis dėlto laisvės atėmimas izoliuoja vaiką ir gali tapti didele, jei ne neįveikiama, kliūtimi vaikui gauti teisinę pagalbą. Institucijos, kurioje vaikas yra sulaikytas, atsisakymas leisti kontaktuoti su advokatu arba nebendradarbiavimas gali būti didžiulė kliūtis.

Pavyzdžiui, vaiko galimybės gauti teisinę pagalbą gali būti ribotos dėl to, kad jis negali susisiekti su savo atstovu telefonu ar kita tinkama ryšio priemone. Kita vertus, užtikrinti telefonu ar tiesioginio susitikimo metu vykstančių pokalbių konfidencialumą gali būti neįmanoma dėl institucijų vidaus taisyklių, darbuotojų praktikos ar tinkamų patalpų trūkumo.

Sulaikyto kliento vaiko lankymas yra ypač svarbus norint pasiruošti kitam proceso etapui, užtikrinti, kad vaiko teisės būtų gerbiamos, sukurti ar išlaikyti pasitikėjimo tarp advokato ir kliento santykį, taip pat tam, kad advokatas žinotų apie taikytinų priemonių poveikį jaunajam klientui bei galėtų kuo geriau šiam atstovauti. Tačiau kartais tokie vizitai advokatams užtrunka pernelyg ilgai ir tik nedaugelis jų ryžtasi skirti tam laiko.

- Kai jų klientui vaikui atimama laisvė, teisinės pagalbos teikėjai turėtų kiek įmanoma stengtis:
 - bent kartą asmeniškai aplankyti vaiką sulaikymo vietoje, pavyzdžiui, siekiant pasitarti prieš bylos nagrinėjimą;
 - tikrinti, ar įgyvendinamos jų jaunų klientų pagrindinės ir procesinės teisės;
 - patikrinti, jei konsultacija suteikiama telefonu, ar laikomasi konfidencialumo garantijų.

- Belgijoje viena iš interviu dalyvavusių advokačių teigė, kad ji stengiasi bent kartą aplankyti visus savo nepilnamečius klientus, kai šie patenka į sulaikymo centrą.

„Ar lankote kiekvieną savo jauną klientą sulaikymo centruose?“

„Visada bent kartą, net jei turiu įtemptą darbotvarkę. Norisi pamatyti, kaip jis prisitaiko prie realijų centre, ar gerai jame jaučiasi. Tai taip pat galimybė šiek tiek plačiau paaiškinti jo teises. Šis susitikimas taip pat reikalingas pasirengti teismo posėdžiui, suteikiant vaikui pasitikėjimą jo belaukiant, juk jis dažnai vyksta po poros savaičių.“

Ištrauka iš Belgijoje atlikto interviu su jaunimo advokatu.

26. Nuolatinio tarpdisciplininio mokymo poreikis

● ES IR TARPTAUTINIAI STANDARTAI

Europos Tarybos gairėse dėl vaiko interesus atitinkančio teisingumo pabrėžiami pagrindiniai teisininkų kvalifikacijos tobulinimo poreikiai: „Visi specialistai, dirbantys su vaikais ir dėl vaikų, turėtų gauti būtinus tarpdisciplininius mokymus apie skirtingo amžiaus vaikų teises ir poreikius bei apie jiems pritaikytas procedūras. Specialistai, tiesiogiai bendraujantys su vaikais, taip pat turėtų būti mokomi bendrauti su įvairaus amžiaus ir raidos etapų vaikais, taip pat su vaikais, esančiais ypač pažeidžiamoje padėtyje“ (IV, A, 4, 5). Šiuo atžvilgiu **Pekino taisyklėse** nurodoma, kad „visiems [su vaikų bylomis dirbantiems darbuotojams] būtų reikalingas minimalus teisės, sociologijos, psichologijos, kriminologijos ir elgesio mokslų išsilavinimas“ (Taisyklių 22.1 punktas). **JT naudojimosi teisine pagalba baudžiamosios teisės sistemoje principuose ir gairėse** nurodoma, kad vaikams atstovaujantys teisinės pagalbos teikėjai turėtų dalyvauti „pagrindiniuose tarpdisciplininuose mokymuose apie skirtingo amžiaus vaikų teises ir poreikius“, taip pat „nuolatinuose ir išsamiuose mokymuose bei jie turėtų gebėti bendrauti su vaikais jų supratimo lygiu“ (11 gairė, 58 d punktas).

● PRIVALUMAI IR IŠŠŪKIAI

Viena iš pagrindinių kliūčių, trukdančių teisininkams laisvai dalyvauti tęstiniuose mokymuose, yra ta, kad šiems mokymams reikia skirti laiko, be to, jie dažnai yra mokami. Be to, dažniausiai mokymo programose daugiausia dėmesio skiriama teorinėms žinioms, o ne praktiniams įgūdžiams. Taip pat nėra daug specialistų, galinčių surengti mokymus,

kuriuose būtų derinama teisė, sociologija ir psichologija, ypač kai kalbame apie pradinį mokymus. Tuo tarpu kartais būtent specifinių mokymų trūkumas yra pagrindinė kliūtis teisinės pagalbos teikėjų specializacijai vystytis.

Beveik visose šio projekto tyrime dalyvavusiose šalyse advokatai turi galimybę dalyvauti mokymuose nepilnamečių justicijos srityje. Vis dėlto privalomų programų nebuvimas gali kelti pavojų teisinių paslaugų kokybei.

Pradiniai ir reguliarūs mokymai užtikrina teisinės pagalbos kokybę ir suteikia specialistams naujausių ir specializuotų žinių.

Tarpdisciplininis požiūris:

Apklausti advokatai parodė didelį susidomėjimą tokio pobūdžio mokymais. Dirbant su vaikais reikia specifinių įgūdžių, kurių tradiciškai nemokoma aukštosiose teisės mokyklose: kaip kreiptis į vaikus, kaip suprasti juos ir jų situaciją, kaip būti empatiškam ir kantriam, kaip iš tiesų juos išklausti ir pan.

- Teisinės pagalbos teikėjai turėtų turėti **pakankamai patirties**, kad galėtų dirbti su įtariamaisiais ar kaltinamaisiais vaikais. Šiai užduočiai atlikti reikia įvairių bei tarpusavyje susijusių įgūdžių.

Pagrindinės kompetencijos, kurias reikia ugdyti šių mokymų metu, yra teorinės žinios (jaunimo teisė, procesinės teisės ir kt.) ir praktiniai įgūdžiai, angliškai vadinami *soft skills*. Visų šių įgūdžių ir žinių negalima išmokyti per pirminį mokymą (mokymą, skirtą tapti advokatu ar teisinės pagalbos teikėju). Būtina tiek patirtis, tiek ir nuolatinis mokymasis.

➤ Tiek **pirminis**, tiek **tęstinis mokymas** turėtų būti grindžiamas **tarpdisciplininio požiūriu**.

Mokymų, kuriuos teisininkai galėtų lankyti, kad įgytų praktinių įgūdžių, tematikų pavyzdžiai:

- socialinės ir kitos nusikalstamumo priežastys;
- socialinė ir psichologinė vaikų raida, įskaitant naujausius neurobiologijos ir vaikų smegenų raidos tyrimų rezultatus;
- skirtumai, kurie gali sudaryti pagrindą ir lemti vaikų, priklausančių tam tikroms marginalizuotoms grupėms, tokioms kaip tautinės ir kitos mažumos, diskriminaciją;
- jaunimui būdinga kultūra ir tendencijos;
- galimos su laisvės atėmimu nesusijusios bausmės, diversijos bei teismo nagrinėjimo išvengimas (atkuriamasis teisingumas)¹²;
- laisvės atėmimo poveikis vaiko vystymuisi;
- bendravimo įgūdžių mokymas: kaip kreiptis į vaikus, kaip suprasti juos ir jų situaciją, kaip būti empatiškam ir kantriam, kaip iš tiesų juos išklausti ir pan.

★ **Belgijoje** teisininkai, norintys prisijungti prie advokatų asociacijos jaunimo skyriaus, pirmiausia turi savanoriškai jį į aplikuoti. Vėliau pagal pradinio mokymo reikalavimus reikia išklausti specialius su jaunimo teise susijusius kursus. Pavyzdžiui, olandakalbių advokatūrų advokatai turi išklausti maždaug 80–100 valandų trukmės tarpdisciplininio pobūdžio kursą, į kurį įeina tokios disciplinos kaip psichologija, sociologija, kriminologija, baudžiamoji teisė, viešoji teisė, civilinė teisė, taip pat bendravimo su vaikais pratybos, apimančios vaidmenų žaidimus. Prancūzakalbių advokatų asociacijų advokatai, siekiantys įstoti į savo advokatų asociacijos jaunimo skyrių, taip pat turi praeiti specialius pradinis mokymus: įvykdžiusiems šią sąlygą leidžiama atstovauti vaikams.

Vėliau, jei advokatas ir toliau nori atstovauti vaikams, jis privalo nuolat mokytis, t. y. turi įrodyti, kad yra išklauses tam tikrą skaičių nuolatinių mokymų jaunimo teisės praktikos tema valandų. Priešingu atveju jis išbraukiamas iš jaunimo advokatų sąrašo.

¹² E. mokymus apie atkuriamąjį teisingumą vaikams galima rasti paspaudus šią nuorodą: <https://childhub.org/en/online-learning-materials/alternative-ways-address-youth>

27. Vaikams pritaikytas bendravimas

Veiksmingas bendravimas su vaiku yra esminis veiksmingos teisinės pagalbos elementas.

● ES IR TARPTAUTINIAI STANDARTAI

Europos Tarybos gairėse dėl vaiko interesus atitinkančio teisingumo teigiama, kad „vaikams atstovaujantys advokatai turėtų <...> gebėti bendrauti su vaikais jų supratimo lygiu“. Be to, Jungtinių Tautų Vaiko teisių komiteto **Bendrajame komentare Nr. 10 dėl vaikų teisių nepilnamečių justicijoje** pabrėžiama, kad vaikas turėtų būti informuojamas jam suprantama kalba. Tam gali prireikti „išversti“ oficialų „teisinį žargoną“, dažnai vartojamą baudžiamosiose bylose, į vaikui suprantamą kalbą.

● PRIVALUMAI IR IŠŠŪKIAI

Norėdami veiksmingai bendrauti su vaiku, teisininkai turi laikytis kitokio požiūrio nei bendraudami su suaugusiais, o tai dažnai nėra lengva. Vaikui palankus bendravimo stilius padeda ir vaiko emocinei gerovei, ir teisinės pagalbos kokybei.

- Norėdami veiksmingai bendrauti su vaiku, teisininkai turi **atsižvelgti į jo amžių, lytį, fizinius ir (arba) protinius gebėjimus, raidos etapą, emocinę būklę, išsilavinimo lygį ir kultūrą**. Jie taip pat turėtų atsižvelgti į tai, kad vaiko raidai didelę įtaką daro jo patirtis ir santykiai su jiemis svarbiais asmenimis¹³.
- Labai svarbu, kad advokato bendravimo su vaiku būdas nesukeltų vaikui diskriminacinio ar prievartinio pobūdžio patirčių asociacijų¹⁴.
- Geriausias būdas gauti svarbios informacijos iš vaiko ir panaikinti tvyrančią įtampą yra **struktūruotas interviu**. **Struktūruoto interviu modelis pateikiamas tolesnėse šio skyriaus dalyse**.
- **Susitikimas(-ai) su vaiku turėtų vykti patogioje ir vaikui draugiškoje aplinkoje, kad vaikas jaustųsi saugus ir ramus**.

13 Jungtinių Tautų vaikų fondas. (2018). Vaikams tinkamos teisinės pagalbos gairės. Prieiga per internetą: <https://www.unicef.org/eca/media/5171/file>

14 Melinder, A., Magnusson, M., & Gilstrap, L. L. (2021). What Is a Child-Appropriate Interview? Interaction Between Child Witnesses and Police Officers. *International Journal on Child Maltreatment: Research, Policy and Practice* 3, 369–392. doi.org/10.1007/s42448-020-00052-8.

- Kambarys turėtų būti kuo labiau privatus. Kiti asmenys, nedalyvaujantys pokalbyje, neturėtų jo girdėti. Pokalbio metu neturėtų būti pertraukinėjama ir į kambarį neturėtų įeiti kiti žmonės. Pokalbio metu vaikas gali naudotis popieriumi ir rašikliais ar pieštukais, kad ką nors parašytų ar nupieštų, jei to nori. Paaugliai gali pageidauti savo pasakojimą apie tai, kas įvyko, užrašyti savais žodžiais arba net parašyti laišką teismui. Kiti gali jaustis patogiau savo parodymus advokatui pateikdami žodžiu.
- Labai svarbu, kad bet kuris asmuo, įtariamas kenkimu vaiko interesams, **nedalyvautų** apklausoje. Jei įmanoma, apklausoje gali dalyvauti patikimas suaugęs asmuo (pavyzdžiui, socialinis darbuotojas arba mokytojas), kuris prireikus galėtų padėti vaikui. Tačiau svarbu, kad patikimas asmuo nepertrauktų ir neatsakinėtų į klausimus vietoj vaiko¹⁵.

„Pokalbio pradžioje visada reikia šypsotis, o ne pradėti pokalbį nuo to, ką jis padarė.“
(Vaikų advokatas Lietuvoje)

¹⁵ B. Mitchel. (2004). Let's Talk: Developing effective communication with child victims of abuse and human trafficking. Practical handbook for social workers, police, and other professionals. UNMIK, Government of Kosovo, UNICEF.

28. Pasitikėjimu grindžiami santykiai

Advokatas turi užmegzti pasitikėjimu grįstus santykius su vaiku.

● ES IR TARPTAUTINIAI STANDARTAI

Europos Tarybos gairėse dėl vaiko interesus atitinkančio teisingumo teigiama, kad pasitikėjimu grindžiamo santykio užmezgimas gali padėti vaikui jaustis palaikomam ir suprastam: „Vaiko interesus atitinkantys metodai turėtų leisti vaikams jaustis saugiai. Būdami lydimi asmens, kuriuo jie gali pasitikėti, jie gali jaustis patogiau vykstant teismo procesui.“ **UNICEF vaikams tinkamos teisinės pagalbos gairėse** taip pat pabrėžiama, kad tai yra „geros kokybės atstovavimo ir pagalbos pagrindas“ (4 gairė). Joje rekomenduojama, „skirti laiko ir išteklių pasitikėjimu grįstiems santykiams su vaiku užmegzti, kad būtų galima suprasti, kas labiausiai atitinka vaiko interesus“ (2 gairė).

● PRIVALUMAI IR IŠŠŪKIAI

Užmegzti bendradarbiavimo santykius gali būti sudėtinga, nes labai dažnai vaikai, ypač paaugliai, skeptiškai vertina advokato lojalumą ar kompetenciją. Tokiu atveju gali prireikti laiko, kad vaikas įgautų pasitikėjimą advokatu.

Bendradarbiavimo santykiai mažina vaiko psichologinę įtampą, motyvuoja jį kalbėti ir didina geresnės gynybos¹⁶ galimybes.

- Prieš pokalbį su vaiku ir jo metu advokatas turi stengtis užmegzti bendradarbiavimo santykius su vaiku. Jis turėtų paaiškinti, kad jo vaidmuo teisinėje sistemoje skiriasi nuo kitų suaugusiųjų, pavyzdžiui, teisėjų ar prokurorų, vaidmens ir kad jo užduotis – suteikti jam kuo geresnį atstovavimą ir pagalbą.
- Kiek įmanoma, nuo teisinio proceso pradžios iki pabaigos vaiką turėtų lydėti tas pats advokatas.
- Advokatas turi žinoti, kad kiekvieno vaiko patirtis yra unikali ir skiriasi nuo kitų vaikų patirties. Jų pasakojimo pobūdžiui ir pateikimui darys įtaką tokie veiksniai kaip jų charakteris, kultūra ir supratimo lygis. Todėl advokatas neturėtų daryti išankstinių prielaidų apie tai, ką vaikas nori pasakyti. Vietoj to jis turi būti atviras vaiko dėstomų faktų versijai ir stengtis suprasti, ką konkrečiai vaikas nori pasakyti.

¹⁶ UNICEF, *op. cit.*, p 19.

- Svarbus bendradarbiavimo santykių komponentas yra **emocinio saugumo jausmo sukūrimas**, kuris vystosi per:
 - **Pasitikėjimą:** vaikas turi pasitikėti savo advokatu. Todėl neturėtumėte meluoti ar klaidinti vaiko arba duoti pažadų, kurių negalite tesėti.
 - **Sąžiningumą:** pasakykite vaikui tiesą jo amžiui tinkamu būdu, pavyzdžiui, kai jis nori sužinoti, ką darysite su gauta informacija. Atminkite, kad vaikai paprastai labai gerai moka „skaityti tarp eilučių“ ir nepasitikės jums, jei išsisukinėsite nuo klausimų.
 - **Aiškumą:** jei vaikas užduoda klausimų (pavyzdžiui, apie draugus ar šeimą), pateikite išsamius atsakymus vaikui suprantama kalba.
 - **Atvirumą:** būkite atviri vaiko patirčiai. Įprastai vaikai neišgalvoja melagingų savo istorijos detalių, tačiau kartais jie gali turėti įvairių priežasčių tai padaryti (pvz., norėdami apsaugoti draugą ar šeimos narį)¹⁷.

29. Pasirengimas pokalbiui su vaiku

Norint surinkti išsamią informaciją apie vaiką ir įvykį, bet koks pokalbis turi būti gerai suplanuotas.

● ES IR TARPTAUTINIAI STANDARTAI

Jungtinių Tautų Vaiko teisių komiteto **Bendrajame komentare Nr. 24 dėl vaikų teisių vaikų teisingumo sistemoje** numatyta, kad vaikui turi būti užtikrinta teisinė ar kita tinkama pagalba nuo pat bylos nagrinėjimo pradžios, pasirengiant ar įgyvendinant gynybą ir iki tol, kol bus išnaudotos visos apeliacijos ir (arba) peržiūros galimybės.

Jungtinių Tautų Vaiko teisių komiteto **Bendrajame komentare Nr. 12 dėl vaiko teisės būti išklausytam** pabrėžiama, kad reikėtų skirti pakankamai laiko ir išteklių, kad būtų užtikrinta, kad vaikai būtų tinkamai pasirengę, pasitikėtų savimi ir turėtų galimybę išsakyti savo nuomonę. Reikia turėti omenyje tai, kad vaikams, atsižvelgiant į jų amžių ir besivystančius gebėjimus, reikės skirtingo lygio paramos ir įsitraukimo formų.

● PRIVALUMAI IR IŠŠŪKIAI

Apklausoje metu reikia atsargiai atsižvelgti į vaiko atmintį ir įtaigumą. Vaikų gebėjimas prisiminti įvykių detales gali būti labai geras, tačiau jį taip pat gali lengvai paveikti su teisiniu procesu susijęs stresas. Kitas svarbus iššūkis, su kuriuo gali susidurti advokatas,

¹⁷ B. Mitchel, *op. cit.*, p. 33.

yra ribotas laikas, skirtas susitikimui su nepilnamečiu klientu. Pavyzdžiui, prieš apklausą policijoje jie gali turėti tik 20 minučių pokalbiui, o to nepakanka, kad susipažintų su vaiku ir gautų pakankamai informacijos.

Skirdamas pakankamai laiko pokalbiui su vaiku, advokatas gali ne tik palaipsniui parengti gynybos argumentus, bet ir nuraminti vaiką bei suteikti jam reikiamą informaciją, kad šis suprastų procedūrą ir tolesnius jos etapus.

Struktūruotas interviu taip pat gali padėti vaikui atskleisti jautrią informaciją palaipsniui jam tinkamu tempu.

- Kad pokalbis sukeltų mažiau streso ir padidėtų tikimybė gauti vertingos informacijos iš vaiko, advokatas savo praktikoje turi būti parengęs ir taikyti struktūruotą interviu¹⁸.

STRUKTŪRUOTO POKALBIO SU VAIKU PAVYZDYS

Pokalbio pradžia

Bendrieji atviri klausimai gali būti labai naudingi siekiant užmegzti ryšį su vaiku. Pokalbį galite pradėti bendrais klausimais, pvz.:

- *Papasakok man apie...*
 - *savo mėgstamiausią patiekalą*
 - *savo pomėgius*

Tada palaipsniui pereikite nuo bendros diskusijos prie laisvai pateikiamų klausimų, susijusių su nagrinėjamu atveju. Svarbu judėti vaiko tempu. Tikslas yra susidaryti aiškų vaizdą apie vaiko istoriją.

- *Papasakok, kas tau nutiko, kai...*

Vaikui pradėjus pasakoti savo istoriją, turite atidžiai klausytis ir parodyti, kad norite suprasti jo pasakojimą ir esate jam atviras¹⁹.

Stenkitės nenutraukti pasakojimo srauto ir bandykite susidaryti vaizdą apie vaiko patirtį. Kai vaikas natūraliai sustos, tada galima užduoti konkrečių klausimų, kad sužinotumėte daugiau detalių.

18 Robins, S.P. (2018). Forensic interviewing in Maschi, T. & Leibowitz, G. S. (Eds) Psychosocial and Legal Issues Across Diverse Populations and Settings, (2nd ed., pp 333-342), Springer Publishing Company LLC.

19 Ten pat.

Konkretūs klausimai – tai klausimai „**kas**“, „**kur**“, „**kada**“, „**kodėl**“, „**kaip**“, kurie vartojami siekiant gauti daugiau informacijos.

Nepamirškite, kad klausimus „kodėl“ reikia vartoti atsargiai, nes įprastai, kai žmogaus klausiama „Kodėl taip pasielgėte?“, gali atrodyti, kad jį kritikuojate, o ne tiesiog teirujatės apie veiksmo priežastį. Jei vaikas ima gintis, pabandykite klausimą užduoti švelnesniu balsu ir neutraliau. *Kodėl, tavo nuomone, taip pasielgei? Kas privertė tave taip pasielgti?*

Uždavę konkrečius klausimus, galite vartoti uždarus klausimus. Uždarus klausimus reikėtų atsargiai užduoti pokalbio pabaigoje, siekiant išsiaiškinti dėl anksčiau pokalbio metu paaiškėjusių detalių. Šio tipo klausimais pateikiamos fiksuotos alternatyvos arba gaunamas atsakymas „taip“ arba „ne“²⁰.

Dėmesio:

- ➔ Neužduokite atsakymus suponuojančių klausimų (pvz., „Tada grįžai pažiūrėti, kas nutiko, ar ne?“).
- ➔ Neužduokite kelių klausimų iš karto.
- ➔ Nekartokite to paties klausimo daug kartų.
- ➔ Užduokite paprastus, aktualius klausimus.
- ➔ Venkite vartoti techninį ir teisinį žargoną.
- ➔ Laikykites pokalbio struktūros, vadovaudamiesi savo planu. Kalbėkite su vaiku tik aktualiomis temomis²¹.

Kūno kalba

Kūno laikysena turėtų perduoti vaikui teigiamą arba neutralią žinutę. Šiuo tikslu nepamirškite toliau pateiktų pasiūlymų:

- ✳️ Atsisėskite vaiko akių lygyje.
- ✳️ Venkite žvilgsnio ar veido išraiškos, kuri rodytų neigiamą vertinimą.
- ✳️ Parodykite susidomėjusią veido išraišką ir palaikykite gerą (bet ne bauginantį) akių kontaktą.
- ✳️ Stenkitės vengti įtemptos kūno padėties.
- ➔ Nepamirškite, kad jūsų kūno padėtis sukels tam tikrą vaiko reakciją²².

20 Andrews, S. J., Ahern, E. C., Stolzenberg, S. N., & Lyon, T. D. (2016). The productivity of wh- prompts when children testify. *Applied Cognitive Psychology*, 30(3), 341–349.

21 International Commission of Jurists. (2018). Practical Handbook for Lawyers when Representing a Child: Training materials on access to justice for migrant children, Module 6. Prieiga per internetą: <https://www.icj.org/wp-content/uploads/2018/06/Europe-FAIR-module-6-Training-modules-2018-ENG.pdf>

22 Boyle, M & Vullierme, J. C. (2018). A brief introduction to investigative interviewing: A practitioner's guide. Council of Europe. Prieiga per internetą: <https://rm.coe.int/guide-to-investigative-interviewing/16808ea8f9>

Pokalbio pabaiga

Baigiamoji pokalbio dalis yra tokia pat svarbi kaip ir įžanginė. Jei vaikas pasitikėjo ir pasidalijo jautria informacija, tai gali būti pirmas kartas, kai vaikas pajuto, kad suaugusysis jį išklausė. Pokalbio pabaigoje nepamirškite, kad:

- Vaikui turėtų būti leista papildyti informaciją, jei jis to nori, arba pataisyti tai, ką jis pasakė.
- Turėtumėte nevilkinti proceso ir nevalginti vaiko, bet ir neversti jo jaustis, lyg jį skubintumėte.

Pokalbio pabaiga turėtų užtikrinti, kad vaikas išeitų iš kambario jausdamas paramą tyrimo proceso metu²³.

KAI KURIE JGŪDŽIAI IR SAVYBĖS, REIKALINGI DIRBANT SU PAAUGLIAIS

- Geras paauglystės raidos etapų išmanymas.
- Gebėjimas užmegzti pasitikėjimu grįstus, bet ne globėjybiškus santykius.
- Atvirumas paauglio patirčiai.
- Nesmerkimas.
- Paauglystei būdingų nestabilių emocijų priėmimas.
- Stresą sukeliančių minčių poveikio paaugliams supratimas.
- Palaikymas²⁴.

23 B. Mitchel, *op. cit.*, p. 47.

30. Bendradarbiavimas su šeima ir kitais specialistais, vadovaujantis vaiko interesais

Advokatas turi glaudžiai bendradarbiauti su kitais specialistais ir šeima, o šis procesas turi vykti vadovaujantis vaiko interesais.

● ES IR TARPTAUTINIAI STANDARTAI

Kaip teigiama 2012 m. Jungtinių Tautų naudojimosi teisine pagalba baudžiamosios teisės sistemoje principuose ir gairėse, visapusiškai gerbiant vaiko teisę į asmeninį ir šeimos gyvenimą, turėtų būti „užtikrinamas glaudus <...> įvairių specialistų bendradarbiavimas <...>, kad būtų galima gauti visapusišką informaciją apie vaiką, taip pat įvertinti jo ar jos teisinę, psichologinę, socialinę, emocinę, fizinę ir kognityvinę situaciją“ (§58).

Be to, bendradarbiavimas nesustoja ties bendradarbiavimu su kitais specialistais. Bendradarbiavimas su tėvais ir kitais patikimais suaugusiais asmenimis taip pat yra labai svarbus vaikui bei turi įtakos tam, ar jis jaučiasi palaikomas ir saugus. Šiuo atžvilgiu **Europos Tarybos gairėse** rekomenduojama, kad „vaikams turėtų būti leidžiama būti lydimiems savo tėvų arba, kai tinkama, jų pasirinkto suaugusiojo, išskyrus atvejus, kai tokiam asmeniui neleidžiama dalyvauti atskiru sprendimu, pagrįstu vaiko interesais“ (§ 58).

UNICEF vaikams tinkamos teisinės pagalbos gairių 8 gairėje teigiama, kad reikia „dirbti su šeimos nariais ir kitais palaikančiais suaugusiaisiais“. Šiuo klausimu nurodoma, kad „specialistui taip pat gali prireikti bendradarbiauti su kitais specialistais, kad visapusiškai suprastų vaiko poreikius ir norus bei su sprendimu susijusią riziką“.

● PRIVALUMAI IR IŠŠŪKIAI

Pastebima, jog kiti specialistai skeptiškai žiūri į advokatus ir bendradarbiavimo su jais galimybę. Be to, kartais tarp vaiko ir tėvų ar kitų susijusių suaugusiųjų pasitaiko konfliktiškų santykių.

Nors teisiniame procese dalyvauja specializuotos institucijos, jų funkcijos gali būti formalios, o dalyvavimas ne itin aktyvus. Be to, neretai turimų specialistų nepakanka, kad jie galėtų dalyvauti kiekviename procese.

Specialistų bendradarbiavimą kartais riboja teisėjo sprendimas, kuriame ne visada tam pritariama.

Bendradarbiavimas su kitais specialistais, tokiais kaip policijos pareigūnai, prokurorai, teisėjai, vertėjai, socialiniai darbuotojai, psichologai, teismo pareigūnai, mokytojai ir medicinos darbuotojai, taip pat šeimos nariai, prisideda prie pagarbos vaiko teisėms teisinio proceso metu puoselėjimo.

Bendradarbiavimas taip pat gali padėti sumažinti advokatui tenkančią įtampą teismo proceso metu.

- Praktikuojantiems advokatams tenka svarbus vaidmuo **skatinant įvairių specialistų bendradarbiavimą**, kad būtų tinkamai ir visapusiškai suprasta vaiko situacija ir vaiko poreikiai būtų tenkinami taikant tarpdisciplininį požiūrį. Tai ypač svarbu pažeidžiamų vaikų (pavyzdžiui, gatvėje gyvenančių vaikų arba prekybos žmonėmis aukų), kurie susiduria su daugybe problemų, turinčių įtakos jų teisinei padėčiai, atveju. Šioms problemoms spręsti dažnai reikia ne tik teisinių žinių, bet ir įvairių formų pagalbos. Todėl, siekdami palengvinti šį procesą, advokatai turėtų:
 1. būti gerai informuoti apie tai, kaip skirtingi specialistai dirba teisinės sistemos viduje, kad galėtų paaiškinti vaikui jų vaidmenį ir įsitraukimo lygį;
 2. turėti visų paslaugų teikėjų, kurie gali būti svarbūs konkrečiu atveju, sąrašą;
 3. palengvinti vaiko ir kitų specialistų sąveiką;
 4. reguliariai dalyvauti mokymuose apie tarpdisciplininį požiūrio taikymą ginant vaikų teises. Taip būtų siekiama sukurti išsamų vaizdą apie įvairių specialistų vaidmenį teisinio proceso metu²⁵.
- Advokatas taip pat turi **užmegzti bendradarbiavimo santykius su šeimos nariais ir kitais vaika palaikančiais suaugusiais**, nes jie vaidina svarbų vaidmenį užtikrinant, kad vaikas teisinio proceso metu gautų tinkamą paramą. Jie taip pat gali reikšmingai prisidėti prie vaiko reintegracijos po nuteisimo²⁶.
- Kartu advokatas turi žinoti, kaip gali pasikeisti vaiko ir suaugusiojo santykiai, kas savo ruožtu gali padidinti **manipuliavimo vaiku riziką**. Labai svarbu, kad kitų asmenų, pavyzdžiui, tėvų ar palaikančių suaugusiųjų, interesai nebūtų svarbesni už vaiko interesus²⁷.

²⁵ UNICEF, *op. cit.*, p. 29.

²⁶ Young, M. C. (2000). Providing Effective Representation for Youth Prosecuted as Adults, *Bureau of Justice Assistance, NCJ 182502*.

²⁷ Sterling, R. W. (2009). Role of Juvenile Defense Counsel in Delinquency Court. National Juvenile Defender Center. Gauta iš Role of Juvenile Defense Counsel in Delinquency Court (wa.gov).

Daugumoje Europos šalių yra įdiegta baudžiamajame procese dalyvaujančių vaikų apsaugos sistema, užtikrinanti pagarbą jų teisėms. Praktikuojantys teisininkai gali kreiptis į įvairius specialistus, kurie gali prisidėti prie bylos nagrinėjimo.

- * **Lietuvoje**, kai vaikas yra įtrauktas į baudžiamąjį procesą, į jo apklausą gali būti kviečiamas valstybinės vaiko teisių apsaugos institucijos atstovas. Institucijos vaidmuo – stebėti, ar apklausos metu nepažeidžiamos nepilnamečio įtariamojo teisės.

31. Bendradarbiavimas su vertėju

Kai vaikas nesupranta baudžiamojo proceso kalbos, turi dalyvauti vertėjas.

● ES IR TARPTAUTINIAI STANDARTAI

Direktyvoje (ES) 2010/64 daugiausia dėmesio skiriama teisei į vertimą žodžiu ir raštu baudžiamajame procese. Jos 2 straipsnyje teigiama, kad „įtariamiesiems arba kaltinamiesiems, kurie nekalba arba nesupranta atitinkamo baudžiamojo proceso kalbos, nedelsiant užtikrinamas vertimas baudžiamojo proceso metu tyrimo ir teisminėse institucijose, įskaitant policijos apklausas, visus teismo posėdžius ir visus būtinus tarpinius posėdžius“. 2 dalyje nurodoma, kad „vertimas žodžiu (turi būti) užtikrinamas įtariamųjų ar kaltinamųjų ir jų gynėjų bendravimui <...>“.

● PRIVALUMAI IR IŠŠŪKIAI

Vertėjas žodžiu leidžia vaikui suprasti, kodėl jis dalyvauja teismo procese, ir informuoja jį apie viską, kas susiję su teismo procesu.

Vertėjai žodžiu dažnai nėra lengvai pasiekiami, dėl to kyla didelis pavojus, kad gali sulėtėti procesas ir kartu teisinės pagalbos teikimas.

Atliekant „LA CHILD“ projekto tyrimo interviu teisininkai ne kartą nurodė, kad vaikams pateikiamas vertimas nebuvo pakankamai tikslus teisinės terminijos ir principų požiūriu, be to, ne visada buvo vartojamas vaikams tinkamas tonas. Jei vertėjas neturi tinkamos kvalifikacijos dirbti su vaikais, jis gali įbauginti vaiką arba netinkamai interpretuoti jo žodžius. Tai taip pat gali trukdyti pasitikėjimui tarp advokato ir jo kliento vaiko atsirasti.

Kitas iššūkis, įvardytas per projekto metu atliktus interviu, yra tai, kad vaikai, kurie mažai supranta proceso kalbą ar ja ribotai kalba, nėra linkę prašyti vertėjo. Jie taip pat neretai sutinka, kad byla vyktų be vertėjo, nors dėl prasto kalbos mokėjimo vertėjo dalyvavimas

turėtų būti privalomas. Apklausti advokatai pastebėjo jaunuolių norą apsieiti be vertėjo taip vaikui siekiant parodyti, kad jis iš tiesų siekia bendradarbiauti.

Vertimas

Kai vaikas nesupranta baudžiamojo proceso kalbos, viso teisinio proceso metu jam turi padėti vertėjas žodžiu. Atitinkamai advokatas turėtų **glaudžiai bendradarbiauti** su vertėju.

Norėdamas užtikrinti, kad vertimo žodžiu paslauga būtų tinkamai suteikta, advokatas turi atkreipti dėmesį į šiuos dalykus:

- Nuo pat pirmojo susitikimo su policijos pareigūnais pasirūpinti vertėju.
- Prašyti vertėjo dalyvauti visuose susitikimuose, kuriuose dalyvauja vaikas ir kiti su byla susiję specialistai, pvz., socialiniai darbuotojai ar psichologai²⁸.
- Prašyti skirti vertėją ir vaiko tėvams.
- Užtikrinti, kad vertėjas turėtų reikiamą kvalifikaciją ir žinių, reikalingų versti teisinio proceso metu.
- Įsitikinti, kad vertėjas nedaro įtakos vaikui.
- Aiškiai pasakyti vertėjui, kad jis turi išversti tik tai, ką sako vaikas, ir nepridėti jokių papildomų interpretacijų.
- Įsitikinti, kad vertėjas žodžiu nekeičia vaiko žodžių, norėdamas pagerinti sakinį ar pateikti daugiau detalių.
- Įsitikinti, kad vertėjas pokalbio metu nesiima iniciatyvos ir pats nepradedą užduoti klausimų vaikui. Atminkite, kad vertėjo vaidmuo turi būti neutralus.
- Paaiškinti vertėjui, kad jis neturi rodyti jokių asmeninių emocijų, pavyzdžiui, baimės ar pykčio. Šios emocinės reakcijos gali paveikti vaiką.
- Prašyti vertėjo kalbėti ramiu balsu ir nesmerkti vaiko²⁹.

28 Fontes, L. A. (2010). Interviewing migrant children for suspected child maltreatment. *The Journal of Psychiatry and Law*, 38, 3. doi.org/10.1177/009318531003800304

29 Fontes, L. A. (2009). Interviewing Immigrant Children and Families for Suspected Child Maltreatment. American Professional Society on the Abuse of Children (APSAC). Prieiga per internetą: <https://brycs.org/wp-content/uploads/2018/09/interviewing.pdf>

- ✦ **Prancūzijoje**, kalbant apie teisę turėti vertėją žodžiu, Baudžiamojo proceso kodeksas numato, kad jei įtariamasis ar kaltinamasis nesupranta prancūzų kalbos, jis turi teisę teismo posėdyje turėti vertėją arba teisę pateikti vertėjui išversti atitinkamus dokumentus, skirtus teisei gynybai, iki proceso pabaigos, nebent jis aiškiai ir sąmoningai atsisako šios teisės. Jei ši paslauga numatyta teikiant teisinę pagalbą, ji yra nemokama.
- ✦ **Vengrijoje, Austrijoje, Čekijos Respublikoje, Suomijoje** ir daugumoje kitų Europos šalių taip pat teikiamos nemokamos vertimo paslaugos žodžiu viso teismo proceso metu.

32. Vaikai, kuriems reikia specializuotos teisinės pagalbos keliose teisės srityse

Vaikams, kurie yra įtariamieji ar kaltinamieji, dėl jų ypatingos padėties gali prireikti teisinės pagalbos keliose teisės srityse. Taip, pavyzdžiui, gali nutikti vaikams migrantams, kurie kartu yra kaltinamieji ar įtariamieji.

● ES IR TARPTAUTINIAI STANDARTAI

2012 m. Jungtinių Tautų naudojimosi teisine pagalba baudžiamosios teisės sistemoje principuose ir gairėse numatytas teisingumo principas (10 principas) – „būtina imtis specialių priemonių, kad būtų užtikrintas prieinamumas moterims, vaikams ir specialiųjų poreikių turinčioms grupėms, įskaitant, bet neapsiribojant, <...> **mažumomis, <...>, čiabuviams ir aborigenais, asmenimis be pilietybės, prieglobsčio prašytojais, užsienio piliečiais, migrantais, pabėgėliais ir šalies viduje perkeltaisiais asmenimis**. Tokios priemonės, įskaitant lytį ir amžių atitinkančias priemones, turėtų patenkinti **specialiuosius šių grupių poreikius**“ (§32).

Europos Vadovų Tarybos gairėse dėl vaiko interesus atitinkančio teisingumo teigiama, kad „gali prireikti suteikti specialią apsaugą ir pagalbą labiau pažeidžiamiems vaikams, pvz., **migrantų vaikams, pabėgėliams ir prieglobsčio ieškantiems, nelydimiems vaikams <...>**“ (III, D, 2). Gairių aiškinamajame memorandume taip pat pabrėžiamas mokymų šiais klausimais organizavimo poreikis, jame nurodoma, kad „vaikų teisės galėtų ir turėtų būti įtrauktos į mokyklų ir konkrečių aukštojo mokslo sričių (teisės, psichologijos) studijų programas. Šios programos turėtų apimti vaikų teisių specifiką ir teisės aktus, susijusius su vaikų klausimais, pvz., šeimos teisę, nepilnamečių justiciją, **prieglobsčio ir imigracijos teisę** ir kt. Valstybės narės raginamos rengti specialiuosius mokymų kursus“ (§68).

● PRIVALUMAI IR IŠŠŪKIAI

Kai vaikas yra įtariamasis ar kaltinamasis ir šiuo tikslu jam paskiriamas advokatas, pastarasis galėtų labai padėti vaikui ir kitokio pobūdžio teisiniuose procesuose, pavyzdžiui, atliekant procesinius veiksmus, susijusius su migracija. Vis dėlto šių procesų metu keliami klausimai paprastai būna labai specifiniai ir jiems spręsti reikalinga tam tikra advokato specializacija. Jeigu vaikui su teisinės pagalbos poreikiu dviejose skirtingose teisės srityse būtų skiriamas abiejose srityse kompetentingas advokatas, toks advokatas galėtų tinkamai lydėti jį įvairiuose procesuose. Taip būtų išvengta teisininkų daugeto ir būtų kuriamas didesnis pasitikėjimas. Be to, vaikas, dalyvaujantis kelių rūšių procesuose, susiduria su daugybe skirtingų asmenų, kurių vaidmenų ir funkcijų jis ne visada gali suvokti. Vienas advokatas gali būti vaiko vedlys ir nukreipti jį teisinga linkme. Deja, praktikoje gana retai galima sutikti teisininkų, kurie specializuotųsi migracijos teisės ir vaikų baudžiamojo proceso teisės srityse.

- Įtariamajam ar kaltinamajam vaikui skirtas advokatas turėtų atsižvelgti į vaiko administracinį statusą ir į tai, ar jam reikia teisinės pagalbos daugiau nei vienoje srityje. Jei susiklosto aprašyta situacija, o iš pradžių paskirtas advokatas nėra kompetentingas abiejose arba visose srityse, jis turėtų imtis reikiamų veiksmų, kad užtikrintų, jog vaikui būtų tinkamai atstovaujama ir kitoje (-se) srityje (-se).
- Jei vaikas turi daugiau nei vieną advokatą, jie turėtų bendradarbiauti.

- Belgijoje keli advokatai, dalyvavę projekto „LA CHILD“ tyrime, nusprendė specializuotis vaikų apsaugos teisėje (dirbti su įtariamaisiais ar kaltinamaisiais vaikais ar rizikos grupės vaikais) ir migracijos teisėje. Taip jie gali visapusiškai atstovauti savo jauniems klientams ir juos lydėti įvairių procedūrų metu bei atitinkamai ginti jų teises.

PAGRINDINIAI TARPTAUTINIAI IR EUROPOS STANDARTAI, SUSIJĘ SU TEISINE PAGALBA ĮTARIAMIESIEMS ARBA KALTINAMIESIEMS VAIKAMS

Yra nemažai privalomo ir rekomendacinio pobūdžio tarptautinių dokumentų, kuriuose formuluojami teisinės pagalbos įtariamiesiems ar kaltinamiesiems vaikams standartai. Toliau pateikiamas esminių regioninių ir tarptautinių instrumentų sąrašas. Šios gairės skirtos suinteresuotosioms šalims kaip praktinė šių standartų įgyvendinimo priemonė.

Be to, ataskaitoje „*Teisinė pagalba įtariamiesiems ir kaltinamiesiems vaikams tarptautiniuose ir Europos dokumentuose*“ pateikiama išsami tarptautinių standartų apžvalga, o kartu išskiriami ir kai kurie esminiai reikalavimai, skirti tam, kad nacionalinės teisinės pagalbos sistemos taptų dar labiau prieinamos ir pritaikytos³⁰.

Privalomi dokumentai

JUNGTINĖS TAUTOS

- *Tarptautinis pilietinių ir politinių teisių paktas*, JT Generalinė Asamblėja, 1966 m.
- *Vaiko teisių konvencija*, JT Generalinė Asamblėja, 1989 m.

EUROPOS TARYBA

- *Europos žmogaus teisių konvencija*, Europos Taryba, 1950 m.

EUROPOS SĄJUNGA

- *Direktyva (ES) 2010/64/ES dėl teisės į vertimo žodžiu ir raštu paslaugas baudžiamajame procese*, Europos Parlamentas ir Taryba, 2010 m.
- *Direktyva (ES) 2012/13/ES dėl teisės į informaciją baudžiamajame procese*, Europos Parlamentas ir Taryba, 2012 m.
- *Direktyva (ES) 2016/800 dėl procesinių garantijų vaikams, kurie baudžiamajame procese yra įtariamieji ar kaltinamieji*, Europos Parlamentas ir Taryba, 2016 m.

30 Ataskaitą galima rasti projekto „LA CHILD“ interneto svetainėje: <https://lchild.eu/the-projects/la-child/european-report/>

Rekomendacinio pobūdžio teisės šaltiniai (angl. *soft law*)

JUNGTINĖS TAUTOS

- *Jungtinių Tautų naudojimosi teisine pagalba baudžiamosios teisės sistemoje principai ir gairės*, Jungtinių Tautų Narkotikų ir nusikalstamumo biuras, 2012 m.
- *Jungtinių Tautų Vaiko teisių komiteto Bendrasis komentaras Nr. 24 dėl vaikų teisių vaikų teisingumo sistemoje*, 2019, CRC/C/GC/24.

EUROPOS TARYBA

- *Europos Tarybos Ministrų Komiteto gairės dėl vaiko interesus atitinkančio teisingumo*, Europos Taryba, 2010 m.

Kiti šaltiniai

- *Vaiko interesus atitinkančios teisinės pagalbos gairės*, UNICEF ECARO, 2018 m.
- *Teisinės pagalbos baudžiamojo proceso metu kokybės užtikrinimo vadovas*, Jungtinių Tautų Narkotikų ir nusikalstamumo biuras, 2019 m.

Nesvarbu, ar jie yra įtariamai, kaltinami ar nuteisti už nusikaltimą, vaikų teisės gali būti pažeistos: todėl labai svarbu, kad jie turėtų galimybę gauti vaikų poreikiams pritaikytą teisinę pagalbą. Tokios pagalbos buvimas ir prieinamumas priklauso ne tik nuo teisinės pagalbos teikėjų, bet ir nuo valdžios institucijų bei politikos formuotojų. Šiomis gairėmis siekiama padaryti prieinamus tarptautinius standartus, rekomendacijas ir įkvepiančią gerąją praktiką visiems Europos specialistams, kurie dirba teisinės pagalbos įtariamiesiems ir kaltinamiesiems vaikams srityje.

Šios gairės yra parengtos ES bendrai finansuojamo projekto „Teisinė pagalba vaikams baudžiamajame procese: gerosios praktikos formavimas ir sklaida“ (LA CHILD) rėmuose, kurį įgyvendina Lietuvos socialinių mokslų centro Teisės institutas (TI, pagrindinis partneris), „Defence for Children International (DCI)-Belgium“ (Belgija) ir „Center of Integrated Legal Services and Practices“ (CILSP, Albanija)..

„Dabar mes žinome, o ir šios gairės įtikinamai parodo, kad teisininkas negali „improvizuoti“ dirbdamas „vaikų advokatu“ ir kad ši funkcija tikrai yra daug sudėtingesnė nei daugelis kitų teisininkų teikiamų paslaugų.“

Benoit Van Keirsbilck

JT Vaiko teisių komiteto narys ir
„Defence for Children International-Belgium“ direktorius

LA CHILD

The project is funded by the Justice Programme of the European Union (2014-2020)

**DEFENCE FOR CHILDREN
INTERNATIONAL
BELGIUM**

LIETUVOS SOCIALINIŲ
MOKSLŲ CENTRO
TEISĖS INSTITUTAS

MOKSLINIŲ TYRIMŲ METŲ

QENDRA E SHËRRIMJEVE
DHE PRAKTIKAVE LIGJORE TE INTEGRUARA
CENTRE OF INTEGRATED LEGAL SERVICES AND PRACTICES